

ПРАВОСЛАВНЕ СПОВІДАННЯ ВІРИ Католицької і Апостольської Східної Церкви.

Питання 1. Що має Православно - Католицький Християнин робити, щоб досягнути вічне життя?

Відповідь. Правильно вірити і чинити добрі діла. Бо хто має і те й інше, той є добрим Християнином, який твердо надіється на вічне спасіння, як каже Святе Писання: *Чи бачите, що людина виправдовується ділами, а не тільки вірою?* (Як. 2, 24). І нижче: *Бо як тіло без духу мертво, так і віра без діл мертва.* (Як. 2, 26). Те ж саме говорить в іншому місці і св. Павло: *маючи віру і добру совість, яку деякі відкинули, і зазнали загибелі у вірі.* (1Тим. 1, 19). І в іншому місці: *такими, що зберігають таїнство віри в чистій совісті.* (1Тим. 3, 9).

Питання 2. Чи Християнин повинен спочатку вірити, а тоді робити добрі діла в житті?

Відповідь. Так, тому що: *без віри догодити Богові неможливо.* як св. Павло вчить: *бо треба, щоб той, хто приходить до Бога, вірував, що Він є, і тим, хто шукає Його, дає винагороду.* (Євр. 11, 6). Отже, щоб Християнин угодний був Богу, і вчинки його були приємні Йому, спочатку, він повинен мати віру в Бога; а тоді, відповідно до віри, формувати своє життя.

Питання 3. У чому полягають ці дві речі?

Відповідь. У трьох Богословських чеснотах, а саме: в Вірі, Надії та Любові. Тому й розділимо Православне Сповідання Віри на три частини. У першій частині будемо говорити про члени Віри; в другій - про Надію, молитву Господню і блаженства; а в третій - про Божі заповіді, що містять в собі Любов до Бога і до ближнього.

ЧАСТИНА ПЕРША. ПРО ВІРУ

Питання 4. Що таке Віра?

Відповідь. *Віра ж, за словами блаженного Павла, є здійснення очікуваного і впевненість у невидимому. Через неї були засвідчені древні.* (Євр. 11, 1-2). Або так: Апостольська Православно-Католицька Віра полягає у віруванні серцем і сповідуванні устами єдиного Бога в Трійці, за вченням того ж Павла: *бо серцем вірують для праведности, а устами сповідують для спасіння.* (Рим. 10, 10). Крім цього, Православний Християнин повинен без сумніву приймати за правильне (VI Собор., прав. 28), що всі члени Віри

Католицької і Православної Церкви були передані їй від Господа нашого Ісуса Христа, через Його Апостолів, пояснені і затверджені Вселенськими Соборами, і вірувати в них, як наказує Апостол: *Отже, браття, стійте і тримайтеся передань, яких ви навчилися чи то словом, чи то посланням нашим.* (2 Сол. 2, 15). І в іншому місці: *Хвалю вас, браття, що все моє пам'ятаєте і дотримуєте передання так, як я передав вам.* (1 Кор. 11, 2). З цих слів видно, що члени Віри отримують важливість і твердість свою частинно від Святого Письма і частинно від Церковного передання і навчання Соборів і Святих Отців. Святий Діонісій, пояснюючи це, говорить таким чином: «Сутність нашої Ієрархії становлять дані Богом слова. Ми розуміємо під цим, як ті найцінніші слова, які від Божественних наших Священнозвершителів даровані нам у Священних і Богословських книгах; так і ті, які від інших Святих перейняли наші Наставники через нематеріальне навчання, яке повідомлялось безпосередньо з уст в уста, подібно як у небесній Ієрархії, хоча за сприяння усного тілесного слова, але проте менш речовим чином, без письма» (Церк. Священнонач., гл.1). Тобто догмати є двоякого роду: одні передані письмово і містяться в Богословських книгах Святого Писання; інші передані усно Апостолами; і були виявлені Соборами і Святими Отцями. На цих, двоякого роду, догматах ґрунтується наша Віра, яку слід, не тільки зберігати в таємниці серця; але і вустами проголошувати, і сповідувати без страху і сумніву, як каже Святий Псалмопівець: *“Я вірував і тому говорив” - і ми віруємо, тому й говоримо,* (Пс. 115, 1; 2 Кор. 4, 13).

Питання 5. Скільки членів Католицької і Православної Віри?

Відповідь. Членів Католицької і Православної Віри, за символом Першого Нікейського і Другого Константинопольського Соборів, - дванадцять. У них так ясно викладено все, що належить до нашої Віри, що ми ні більше, ні менше, і не інакше повинні вірити, а згідно з розумінням тих Отців. Втім, деякі з цих членів ясні і зрозумілі самі по собі; а інші містять в собі щось таємне, які треба розуміти по інакшому.

Питання 6. Який перший член Віри?

Відповідь. Вірую в єдиного Бога Отця, Вседержителя, Творця неба і землі, всього видимого і невидимого (Собор. 1).

Питання 7. Яке навчання міститься в цьому члені Віри?

Відповідь. Цей член Віри містить в собі двояке вчення: по-перше, щоб кожен вірував і сповідував, що Бог один є (Втор. 6, 4), в Трійці Святий славимий, і що в Божестві початком і коренем Сина і Святого Духа, є Отець. По-друге, вчить, що цей Троїчний Бог створив з нічого все видиме й невидиме, як свідчить Псалміст : *Бо Він сказав - і сталося, Він повелів - і створилося.* (Пс. 32, 9).

Питання 8. Яке треба мати поняття про Бога?

Відповідь. Потрібно вірити, що Бог є один у Святій Трійці, за словом Писання: *один Бог і Отець усіх, Який над усіма, і через усіх, і в усіх нас.* (Еф. 4, 6); що Він, будучи благий і преблагий, хоч Сам у Собі найдосконаліший і найславніший, створив з нічого світ для того, щоб і інші істоти, прославляючи Його, брали участь в Його доброті. Втім, що таке Бог в сутності Своїй, того не може знати ні одне творіння, не тільки видиме, а й невидиме, тобто ні самі Ангели; тому що абсолютно немає ніякого порівняння між Творцем і творінням. Але, для нашого благочестя досить і того, як свідчить Кирило Єрусалимський, «якщо ми знаємо, що маємо Бога єдиного, Бога сущого і вічного, що Він постійно подібний Самому Собі, і є той самий» (Оголош. 6) і що, крім Нього немає іншого Бога, як говорить Сам цей Бог через Пророка: *Я перший і Я останній, і, крім Мене, немає Бога* (Іс. 44, 6). І Мойсей, звертаючись до Ізраїльського народу, так говорить: *Слухай, Ізраїлю: Господь, Бог наш, Господь єдиний є* (Втор. 6,4).

Питання 9. Коли Бог один, то чи не треба думати, що і Особою один?

Відповідь. Немає ніякої потреби. Бог один по природі і в сутності, а в Особах Він Троїчний, як це виявляється з вчення Самого Спасителя нашого, Який сказав Апостолам Своїм: *Отже, йдіть, навчайте всі народи, хрестячи їх в Ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа,* (Мф. 28,19). Ці слова ясно показують, що в одному Божестві три Особи: Отець, Син і Дух Святий. Отець, Котрий перед віками народжує Сина із Своєї істоти, дає походження Духу Святому; Син, народжений від Отця перед віками, і одноістотний Йому; Дух Святий, який від вічності походить від Отця, одноістотний Отцю і Сину. Це пояснюючи, Св. Дамаскин так говорить: «Син і Святий Дух відносяться до Єдиного, тобто до Отця.» (кн. 1, гл. II). І в іншому місці він пише: «Син має буття від Отця, через народження; Дух Святий теж від Отця, але не через народження, а через походження.» (гл. 10). І Григорій Богослов (на слова Апостола до Римлян: *Бо все від Нього, Ним і для Нього* (Рим. 11, 36), так говорить “перше, тобто від Нього, повинно відноситися до Отця, друге - до Сина, третє - до Духа Святого”. З цього видно, що в Божестві є Троїчність. Але, при цьому ми однаково і без будь-якої різниці і винятку, хрестимось в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа. Тому, якщо, є Отець в естві, то, так само, є і Син і Святий Дух. Поскільки, Отець в естві є Бог істинний і вічний, Творець всього видимого і невидимого: то, такий же є і Син, і Святий Дух; а тому Вони одноістотні по відношенні один до одного, за вченням Євангелиста Івана, який говорить: *Бо троє свідчать на небі: Отець, Слово і Святий Дух; і Ці Троє - єдине.* (1 Ін. 5, 7). У цих словах виключається тільки те, що, Отець в Божестві є причиною Сина і Святого Духа; що ці дві Особи мають своє буття від Нього, а Сам Він ні від кого. Так навчені ми від самої вічної Істини, Ісуса Спасителя нашого; так прийняли від Святих Апостолів; так, і не інакше,

вчили, передали і утвердили Вселенські і Помісні Собори і учителі Церкви. Те ж саме містить Православна і Католицька Церква наша. За цю віру Святі мученики пролили кров свою, і вважали за краще померти за неї, чим зректись її. Так і ми повинні вірувати від усього серця нашого, не маючи сумніву, і зберігаючи цю віру твердо й непохитно, навіть, коли необхідно буде, померти за неї, в надії придбати собі спасіння за допомогою наших добрих діл, за які отримаємо вічну нагороду на небі.

Питання 10. Чи можна зрозуміти таїнство Святої Трійці трохи ясніше?

Відповідь. Ніяким способом не можна цілком пояснити це таїнство, і окремо уявити в нашому розумі, яким чином Бог є один в Істоті, і в Трьох Особах. І, що ніякий приклад недостатний, щоб пояснити це. Про те Сам Бог, названий іменем Єгова, свідчить устами Пророка: *До кого уподібните Мене, і з ким порівняєте, і з ким звірите, щоб ми були подібні?* (Іс. 46, 5). Так що ніякий розум не тільки людський, але й Ангельський не може осягнути, і не може висловити Його. Отже, треба сказати з Апостолом: *руйнуємо задуми і всяке звеличування, що повстане проти пізнання Бога, і беремо в полон всякий помисел на послух Христу,* (2 Кр. 10, 4-5). Ми твердо віримо, що Бог Отець, існуючий від вічності, і до того ж ні від кого не походить, народжує Сина, і дає походження Духу Святому. Афанасій Великий викладає це в символі своєму докладно. Віруючи таким чином, ми нічого далі не досліджуємо: тому, що досліджувати й випробовувати Боже величчя забороняє Писання: *Понад міру важкого для себе не шукай, і що понад сили твої, того не випробовуй. Що заповідано тобі, про те розмірковуй; бо не потрібно тобі те, що приховано. При багатьох заняттях твоїх, про зайве не піклуйся.* (Сир. 3, 21-23). Досить для нас, що Святе Писання Старого Завіту, говорячи про єдиного Бога, показує нам Троїчність Істот: *І сказав Бог: створімо людину за образом Нашим [і] за подобою Нашою* (Бут. 1, 26). І ще: *ось, Адам став як один з Нас...* (Бут. 3, 22). І ще: *зійдемо ж і змішаймо там мову їхню, так щоб один не розумів мови іншого.* (Бут. 11, 7). Те саме ясно доводить і Пророк: *І зивали вони один до одного і говорили: Святий, Святий, Святий Господь Саваоф! уся земля повна слави Його!* (Іс. 6, 3). І Псалміст сказав: *Словом Господнім сотворено небеса, і духом уст Його – вся сила їх.* (Пс. 32, 6). Про це багато разів говорить і Святе Письмо і учителі Церкви.

Питання 11. Які існують властивості Божі?

Відповідь. Як Бог незбагнений, так і властивості Його незбагненні. Втім, поскільки ми можемо набувати знання із Святого Писання і від Вчителів Церкви, то можемо і думати про них і говорити. І так маємо знати, що одні властивості Божі є особисті, а інші - суттєві.

Питання 12. Які існують особисті властивості Божі?

Відповідь. Особисті Божі властивості є ті, якими Особи Святої Трійці

так відрізняються одна від одної, що одна Особа не може бути іншою. Тобто, Особа Отця не являється Особою Сина; бо Отець не народжений ні від кого, а Син народжений від Отця, за сутністю, перед віками, як каже Писання: *Із утроби раніше віків Я породив Тебе.* (Пс.109, 3). І так: Отець, Син і Дух Святий, не народжений, народжений і такий, що походить - відрізняють в Божестві Особи, а не істоту, яка неподільна сама по собі, а відокремлюється тільки від творіння. То ж, народжене і не народжене, не може бути однією особою. Так само слід мислити і про Духа Святого: Він походить від істоти і природи Отця без початку, тобто вічно, і є одноістотним з Отцем і Сином. Але відрізняється від Отця особистою властивістю: тому що від Нього походить; відрізняється також і від Сина: тому, що Він має буття від Отця не народженням, як Син, а походженням від Того ж Отця. Син і Дух Святий мають одну істоту: тому що обидві ці Особи від однієї Отчої природи. Вони одноістотні з Отцем, тому що від Його істоти походять. Про це Григорій Богослов так каже: «Син і Дух Святий мають те спільне, що і одне і друге з цих двох Осіб є від Отця. Властивість же Отця є та, що Він не народжений; Сина,- що Він народжений; Духа Святого, -що Він походить.» (Слово 23). Понад це, особиста властивість Сина, полягає у справі втілення; бо ні Отець, ні Дух Святий не приймали цього стану. Ось, яким чином Свята Католицька і Апостольська Церква вчить нас вірувати і сповідувати єдиного Бога по природі в трьох Особах! Про це дивись в діяннях, Першого Нікейського і Другого Константинопольського, Вселенських Соборів.

Питання 13. Які суттєві властивості Божі?

Відповідь. Суттєві властивості Божі, це ті, які в рівній мірі належать Отцю, Сину і Святому Духу, а саме: бути Богом, бути вічним, безпочатковим, безконечним, добрим, всемогутнім, всенаповнюючим, безконечним, знаючим про все таємне і явне; коротше кажучи, крім тих особистих якостей, про які ми говорили вище, тобто бути не народженим або Отцем і причиною; бути народженим, або Сином і Словом втіленим; бути, таким що походить, або Духом Святим, - все що говориться про Бога, являється властивістю Божественної природи, і в рівній мірі належить Трьом Особам, без будь-якої різниці.

Питання 14. Чому в першому члені Віри опущені інші властивості, і згадані тільки: Всемогутнього?

Відповідь. Тому, що це слово точніше виражає властивість Бога. Бо ні одна створена істота не може бути названою всемогутньою з двох причин. По-перше, тому, що вона має своє буття не сама від себе, але від Творця свого; по-друге, тому, що вона не може зробити жодної речі з того, що не існує і ніякого буття не має. І те й інше належить тільки всемогутньому Богу. А що Бог Всемогутній, це Сам Він каже в Одкровенні: *Я є Альфа й Омега, початок і кінець, говорить Господь, Який є і був і гряде, Вседержитель.*

(Одкр. 1, 8). Те ж говорить і Архангел: *бо не буває безсилим у Бога ніяке слово.* (Лк. 1, 37). Утім, це вседержительство і всемогутність Бога визначається власним Його хотінням і велінням; а тому Він робить не все те, що може, але тільки те, що захоче, як каже Псалміст: *Бог наш на небесах [і на землі], все, що захотів створив.* (Пс. 113, 11). Він міг створити велику кількість світів, таких як цей, але не схотів. При тому маємо знати, що ця всемогутність Божа тісно пов'язана з досконалістю, і віддалена від всього недосконалого або немічного, як це показує наступний приклад. Бог не може бути ні злим, ні грішити, ні брехати, або відректися від Себе, як каже Павло (2 Тим. 2, 13; Євр. 6, 18), бо ж це є недосконалість. Якби Бог міг бути злим, чи грішив, або відрікався від Себе Самого, то Він не був би Всемогутнім: бо ж такі властивості самі по собі мають ознаки недосконалості. Отже, Бог є Всемогутній згідно з Його волею й досконалою добротою, як оспівує Його Псалміст: *Хто Бог великий, як Бог [наш]?! Ти єси Бог, що твориш чудеса. Ти показав між народами силу Твою.* (Пс. 76, 14-15). Нарешті, Він називається Всемогутнім або Вседержителем тому, що все складається з Його влади, і що Він створив світ без всякої перешкоди і без жодних зусиль, але Єдиним бажанням Своім.

Питання 15. Якщо Бог необмежений і всюдисущий, то чому сказано, що Він живе на небі й, переважно в деяких, відомих місцях на землі?

Відповідь. Це говориться не тому, що ніби-то небо, чи Сіон, або інше якесь місце могло вміщати в собі нематеріальне і безтілесне Божество - Бог не займає ніякого місця а, Сам для Себе є місце. Але, поскільки Він діє в цих місцях особливим чином, і поскільки дії і благодать Його є там очевидніші і масштабніші, то говориться, що Він живе в них. Наприклад: "На небі," як каже Святий Дамаскін (кн. 1, гл. 16), "тому що там Ангели, які творять волю Його і повсякчас славлять Його. На землі: бо на ній у тілі жив з людьми. У Святий Церкві: бо ж в ній переважним чином дається благодать Його вірним, і проповідується слава Його. Таким чином всяке місце, в якому, яким-небудь чином відкривається благодать Божа, називається місцем Його".

Питання 16. Якщо, за твоїми словами, одному тільки Богові властиво знати все, таємне і явне, то яким же чином знають те й люди - Пророки і Ангели?

Відповідь. Бог знає всі таємниці і глибини людей і Ангелів Сам від Себе, і не тільки тоді, коли вони мислять, а й перед створенням світу, як каже Писання: *очі Господа у десять тисяч крат світліші за сонце і дивляться на всі путі людські, і проходять у місця таємні.* (Сир. 23, 27-28). І в іншому місці: *бо Господь знає усяке відання і прозирає знання віку, звіщаючи минуле і майбутнє і відкриваючи сліди потаємного;* (Сир. 42, 18-19). І Іван в Апокаліпсисі: *Я є Той, Хто випробовує серця й утроби; і воздам кожному з вас за ділами вашими.* (Одкр. 2, 23). Але Ангели і люди, якщо вони дізнаються інколи про таємне майбутнє, дізнаються вони через Божественне

об'явлення, як свідчить Писання: *Він відкриває глибоке і таємне*, (Дан. 2, 22). Так Бог відкрив Єлисею, що раб його Гехазі таємно взяв срібло від Неємана (4 Цар. 5, 26); і Петру, Апостолу, про Ананія та Сапфіру (Діян. 5, 11). Таке ж бачення мали і всі Пророки.

Питання 17. Чи немає інших властивостей, які характерні, виключно, для Бога?

Відповідь. Властивості Божі незліченні; та й ті, про які, як корисні для спасіння, ми досі говорили, достатньо вже показують, яке поняття маємо ми мати про Бога. Отже, залишивши інші властивості, віруймо твердо і безсумнівно, що Бог є єдиний у трьох Особах, Всемогутній, Всюдисущий і Всезнаючий, незмінний по суті, і Вічний.

Питання 18. У цьому члені використане слово Творця: чи справді Бог є Творець всіх речей?

Відповідь. Без всякого сумніву, Бог є Творець всіх видимих і невидимих створінь. Перш за все Він створив Своєю думкою з нічого всі небесні Сили, як прекрасних співців слави Своєї, і Він створив розумний світ, який, за даною йому благодаттю, знає Бога, і завжди у всьому відданий волі Його. Після того, створений Богом з нічого, цей видимий і матеріальний світ. На останок Бог створив людину, яка складається з нематеріальної і розумної душі і фізичного тіла, щоб з однієї, а саме, таким чином сформованої людини, видно вже було, що Він же є Творець і обох світів, і не матеріального і матеріального. По цій причині людина називалася малим світом: бо вона носить на собі образ усього великого світу (Дамаск. Богослов. Кн. 2, гл. 3, 12)

Питання 19. Поскілки Бог створив насамперед Ангелів, то яке ми повинні мати про них поняття?

Відповідь. Ангели є духи, приведені Богом з небуття в буття для того, щоб вони прославляли Його, і служили Йому, і, крім того, служили в цьому світі людям, провадили їх до Царства Божого. Вони призначені ще для збереження міст, царств, областей, монастирів, церков і людей, як духовних, так і світських. На це маємо приклад у книзі Діян Апостольських, де написано: *Ангел же Господній уночі відчинив двері в'язниці і, вивівши їх, сказав: "Ідіть і, ставши у храмі, говоріть до народу всі ці слова життя"*. (Діян. 5, 19-20). І ще: *І ось постав ангел Господній, і світло осяяло в'язницю, і, ишовхнувши в бік Петра, він розбудив його і сказав: «Встань швидко». І впали ланцюги з його рук. І сказав йому ангел: «Підпережись і взуйся». Він зробив так. Потім говорить йому: «Вдягни одяг твій та йди за мною».* (Діян. 12, 7-8). І трохи пізніше: *Тоді Петро, опам'ятавшись, сказав, «Тепер я бачу воістину, що Господь послав ангела Свого і звільнив мене від руки Іродової та від усього, чого чекав народ юдейський».* (вір. 11). Вони також охороняють і малолітніх дітей, як навчає Спаситель наш: *бо кажу вам, що ангели їхні на небесах повсякчас бачать лице Отця Мого Небесного.* (Мт. 18,

10). Вони приносять, до величності Божої, молитви і милостині наші, і інші благодіяння, не тому, що Бог не бачить Сам милостинь наших, або не дослухається до молитов наших; але тому, що вони клопочуться про нас. У Старому Завіті, перш ніж був даний Закон Мойсея, Ангели учили Праотців наших закону і волі Божій, і показували їм шлях до спасіння, як свідчить Св. Діонісій (Ієрарх. Цер. 4); а потім, коли був даний закон, вони наставляли їх і наставляли на добро. Саме Писання доводить це, коли говорить, що Ангели з'являлися Пророкам і передсказували їм майбутнє. Так, Ангел дав пораду Йосипу, щоб він був обережний до наміру Іродового, сказавши: *устань, візьми Немовля і Матір Його та біжи в Єгипет і будь там, доки не скажу тобі, бо хоче Ірод шукати Немовля, щоб погубити Його.* (Мф. 2, 13). Так само, коли Йосип побоювався бути охоронителем Діви, Ангел Господній підбадьорив і наставив його (Мф. 1, 20). Вони також повідомляють про діла Божі. Так, при народженні Христа вони відкрили пастухам, що Христос народився у Вифлеємі (Лк. 2, 8. 11). Крім того, вони, по велінню Божому, завжди знаходяться біля кожної людини, рятують нас від будь-якої небезпеки, і проганяють ворога душ наших, який немилосердно мучить людину, коли помітить, що Бог дозволяє йому це. А, що Ангел охороняє нас, це ясно можемо бачити з того, що Святе Письмо говорить про надію на Господа: *Бо Він ангелам Своїм звелить, щоб охороняли тебе на всіх путях твоїх. На руках вони понесуть тебе, щоб нога твоя не спіткнулася об камінь.* (Пс. 90, 11-12)

Питання 20. На скільки ступенів поділяються Ангели?

Відповідь. Діонісій говорить (Неб. Єр., гол. 6 і 7), що вони поділяються на дев'ять хорів [ликів], а ці дев'ять, на три чини. У першому чині знаходяться ті, котрі ближче до Бога, як-то: Престоли, Херувими і Серафими. У другому чині: Влади, Панування та Сили. У третьому: Ангели, Архангели, Начала. Вони поставлені в такому порядку, що нижчі Ангели отримують просвічення і благодіяння Божі, через вищих. Ці Ангели утвердилися в благодаті Божій назавжди; бо ж вони не погодилися з сатаною, повстати проти Бога, то й отримали цю благодать, так що не можуть уже грішити; втім, не по природі своїй, але по Божій благодаті. Цих коротких зауважень, за стислістю цього короткого Православного вчення, досить для пізнання Ангелів. Отже, знаючи, що Ангели допомагають нам і клопочуться за нас, ми закликаємо їх в усякій молитві нашій, щоб вони благали за нас Бога, і особливо закликаємо того Ангела, який є нашим охоронителем.

Питання 21. Яке поняття треба мати про злих ангелів?

Відповідь. Злі ангели створені Богом добрими; бо що Бог створив, те Він створив добрим; але вони стали злими з власної волі. Як свідчить Господь наш про начальника їхнього: *Він людиновбивцею був споконвіку і не стоїть в істині, бо істини немає в ньому. Коли він говорить неправду, від себе говорить, бо він неправдомовець і батько неправди.* (Ін. 8, 44). Вони винуватці усякого зла, богохульники Божої величі, згубники людських душ,

самі й прихильники їхні, як каже Писання: *Будьте тверезі, пильнуйте, бо супротивник ваш диявол ходить, рикаючи, наче лев, і шукає, кого б пожертви.* (1 Пет. 5, 8). Втім, треба знати, що демони не можуть використовувати насильства ні над однією людиною, ні над іншим, якимсь творінням, якщо Бог не дозволить їм, як свідчить про те Писання: *І біси благали Його: якщо виженеш нас, то пошли нас у стадо свиней. І Він сказав їм: ідіть.* (Мф. 8, 31-32). Понад те, треба кожному знати і те, що вони не можуть примусити людину до гріха, а тільки зводять її спокусами: бо людина має вільну волю, і над цією свободою її навіть Сам Бог не робить будь-якого насильства чи примусу. Коли ж вони засуджені навіки, то ніколи не можуть отримати Божої благодаті, як сказано: *ідіть від Мене, прокляті, у вогонь вічний, уготований дияволу і ангелам його.* (Мт. 25, 41).

Питання 22. Яке поняття треба мати про інші творіння?

Відповідь. Що Бог створив все з небуття повелінням Своїм, а наостанок створив людину і поставив її володарем над усім творінням, яке знаходиться під небесами, сказавши: *створімо людину за образом Нашим [і] за подобою Нашою, і нехай володарює вона над рибами морськими, і над птахами небесними, [і над звірами,] і над худобою, і над усією землею, і над усіма плазунами, що повзають по землі.* (Бут. 1, 26). Теж говорить і святий Пророк: *І поставив його над творінням рук Твоїх; все підкорив під ноги його: овець і волів усіх, ще й звірів польових; птахів небесних і риб морських, що ходять стежками морськими.* (Пс. 8, 7-9). І вище: *Ти створив його мало чим меншим за ангелів, славою й честю увінчав його.* (вір. 6). Але поскільки людина не зберегла заповіді Божої у раю, коли була ще невинна, а взяла заборонений плід і скуштувала: то за це втратила гідність того стану, який вона мала під час своєї невинності. Будучи вигнаною з раю, вона стала такою, як описує її Пророк, говорячи: *Так людина, будучи в честі, не розуміє, що вона зрівнялася з тваринами і уподібнюється їм.* (Пс. 48, 21); і додатково: *бо порох ти і до пороху повернешся.* (Бут. 3, 19).

Питання 23. Який був стан невинності людини, або чистоти і безгрішності її?

Відповідь. Стан невинності або безгрішності (за свідченням Святого Василя в бесіді до початку Приповістей) двоякий. По-перше, це є добровільне віддалення від гріхів, тобто коли людина за власною рішучістю віддаляється від гріхів, пізнавши зло через досвід і довгострокову до нього звичку. По-друге, є незнання зла або недосвідченість в ньому, тобто коли людина не знає зла, і абсолютно не відчуває його, чи то через молодість, або через інші причини. Невинність або безгрішність в Адамі, перш ніж він згрішив, була цього другого виду, і була з'єднана з повною досконалістю, з вродженою правотою, як з боку розуму, так і волі. У розумі полягає всяке розуміння; у волі - всяка правота і доброта. Бо Адам знав Бога найдосконалішим чином, що в той час йому було даровано, і скільки потрібно

було; і через те, що він знав Бога, знав він і всі речі через Нього. На це, між іншим, ми маємо такий доказ: коли Бог привів до Адама всіх тварин для того, щоб він дав їм імена, то він назвав кожну її іменем. А це сталося тому, що він знав природу їх, не через будь-яку науку, а тому що, мислив і міркував про Бога і Його щедроти. Що ж стосується волі, то вона завжди корилась розуму, хоча завжди була вільна, і людина була вільною грішити чи не грішити, як сказано в Писанні: *Не говори: “заради Господа я відступив”; бо, що Він ненавидить, того ти не повинен робити. Не говори: “Він увів мене в оману”, бо Він не має потреби у чоловікові грішному. Усяку мерзоту Господь ненавидить, і неприємна вона тим, хто боїться Його. Він від початку створив людину і залишив її у руках волі її. Якщо хочеш, дотримуватимешся заповідей і збережеш благоугодну вірність. Він запропонував тобі вогонь і воду: на що хочеш, протягнеш руку твою. Перед людиною життя і смерть, і чого вона побажає, те і дасться їй.* (Сир. 15, 11-17). І незабаром за цим: *Нікому не заповів Він чинити нечестиво і нікому не дав дозволу грішити.* (вір. 20). У цьому стані невинності і безгрішності людина була подібна до Ангелів. Але так як вона через непослух впала у гріх, негайно в самому раю увійшла в стан гріховний, і стала смертною; бо Святе Письмо вчить: *Бо відплата за гріх – смерть,* (Рим. 6, 23). Тоді раптом згубила вона досконалість розуму і знання, і її воля схилилися більше до зла, ніж до добра. І таким чином, поскільки людина вчинила зло, стан невинності і безгрішності перемінився на стан гріховності, і ця досконала людина настільки принизилася, що повинна сказати з Давидом: *А я черв, а не людина,* (Пс. 21, 7).

Питання 24. Чи всі люди схильні до цього гріха?

Відповідь. Поскільки в стані невинності всі люди були в Адамі; то, як тільки він згрішив, згрішили в ньому і всі, і почали бути в стані гріховному. А тому не тільки схильні до гріха, але і покаранні за гріх. Це покарання оголошено в наступному визначенні Божому: *бо в той день, коли ти з`їси від нього, смертю помреш.* (Бут. 2, 17). Те ж саме говорить і Апостол: *як через одного чоловіка гріх увійшов у світ, а з гріхом - смерть, так і смерть перейшла на всіх людей, бо в ньому всі згрішили.* (Рим. 5, 12). Тому з цим гріхом ми і зачинаємося в утробі матері, і народжуємося, як каже Псалміст: *Ось бо в беззаконні зачатий я, і в гріхах народила мене мати моя.* (Пс. 50, 7). Цей гріх називається прабатьківським, по-перше, тому що перед тим людина ніяким гріхом осквернена не була: хоча диявол був уже зіпсутий гріхом своїм, за намовою якого виник і в людині цей, так званий, первородний гріх, якому піддався і Адам, що вчинив його, і всі ми, що від нього походимо. По-друге, тому що людина і не зачинається інакше, як у гріху.

Питання 25. Якщо Бог знав, що Адам згрішить, то для чого Він створив його?

Відповідь. Бог найдосконалішим чином знав не тільки про гріх Адама, а й про злобу денниці перш, ніж створив його, і про всякі незначні думки, які

він буде мати в думці, і всяку дію, яку він буде робити. Але не дивлячись на те, Він не хотів, щоб гріх людини або злість диявола перевищили Божественну доброту Його (Дамаск. Богослов. 2, 27). Отже, щоб відкрити надзвичайну доброту Свою, Він створив цього ангела добрим, який став злим за власним бажанням і свавіллям. Таким же створив Він і людину, яка згрішила за намовою диявола. Втім, людину так збудував Бог, щоб через її гріх набагато більш засяяла доброта Божа: бо ж Він визначив послати Єдинородного Сина Свого в юдоль земну, щоб Він, взявши тіло від Пречистої Діви за дією Святого Духа, викупив людину, і привів її до Царства Свого з набагато більшою славою, ніж вона була у раю, на ганьбу дияволу. Тому гріх цей не став на заваді Богу, створити людину.

Питання 26. Якщо Бог знав все, перед тим як створив, то чи передбачив все так, що і добре і зле не може бути інакшим, а тільки таким, як є?

Відповідь. Бог знав усе перед створенням світу, але передбачив тільки добре, як каже Св. Дамаскин (Богосл. 2, 30): бо ж передбачити зле суперечить Божій доброті. Злом же треба називати один гріх; бо в світі власне немає ніякого зла, крім гріха, який є переступом Божественного закону і волі Божої (Дамаск. Тракт, про дві волі в Христі). А все інше, чим Бог карає нас за гріхи наші, як-то: моровиці, війни, хвороби тощо, називається злом по відношенні до нас (Васил. Великий. Бесіда 9. Про те, що Бог не є винуватцем зла), бо ж нещастя ці приносять нам скорботи і страждання, від яких ми відвертаємось, по відношенні ж до Бога не являються злом; бо містять в собі силу добра: бо ж Бог, караючи нас ними, тим самим збуджує до добра. Тому, якщо Писання говорить: *Чи буває у місті біда, яку не Господь попустив би?* (Ам. 3, 6), то тут називає злом праведну кару Божу. Крім того, Бог, за Своєю премудрістю і правосуддям, передбачає тільки те буття, яке не перебуває в нашій владі. Навпаки, ті блага, існування яких перебувають у нашій владі, Він передбачає так, що й Сам, по Своїй добрій волі, сприяє нашому бажанню, що, врешті, не руйнує природи нашої свободи.

Питання 27. Що таке свобода?

Відповідь. Свобода людини, це природне, незалежне бажання, що походить від розуму або розумної душі, робити добро чи зло. Бо розумна істота повинна мати природу самовладну і діяти вільно при керівництві розуму. Цей розум, коли людина перебувала в стані невинності, тобто, перш ніж вона згрішила, був не пошкоджений в своїй досконалості, але гріх пошкодив його. Воля, хоча і залишилася неушкодженою по відношенню до бажання чинити добро чи зло, втім стала в одних випадках більш схильною до зла, в інших - до добра. Про це Василій Великий говорить так: "За власним бажанням і волею кожен може бути або насінням святим, або його противником. Послухай, що каже Павло: *я родив вас у Христі Ісусі благовістям.* (1 Кор. 4, 15). Послухай, що ще сказано: *А тим, які прийняли*

Його, що вірують в ім'я Його, дав силу дітьми Божими бути, (Ін. 1, 12). Цей Святий Учитель показує, що хоч людська воля і пошкодилася від первородного гріха, але при всьому тому ще і тепер у волі кожного - бути добрим, і сином Божим, або злим, і сином диявола. Все це залежить від вибору і волі людини, але так, що до добра благодать Божа привертає людину, а від зла відхиляє її, не роблячи однак насильства над її свободою.

Питання 28. Якщо люди народжуються в стані гріха, то тільки тіло походить від насіння Адамового, чи разом і душа?

Відповідь. Тіло людське походить від насіння Адамового; душа ж дається від Бога, як каже Писання: *Господь, Який розпростер небо, заснував землю й утворив дух людини всередині її,* (Зах. 12, 1). І в іншому місці: *І повернувся порох у землю, чим він і був; а дух повернувся до Бога, Який дав його.* (Еккл. 12, 7). При цьому, якщо б душа отримувала життя від роду людського, то разом з тілом і вмирала б, і поверталася до пороху. Але цьому протилежне бачимо в Писанні, там, де Христос розбійнику на хресті говорить: *істинно кажу тобі: сьогодні ж будеш зі Мною в раю.* (Лк. 23, 43). Тіло розбійника залишилося на хресті, а душа, як дух безсмертний, увійшла з Христом у рай. Але, якщо б вона отримала життя від роду людського, то разом з тілом і померла б на хресті. Крім того, якими могли б бути правдивими ці слова Господа нашого? *...невже не читали ви сказаного вам Богом: Я Бог Авраама, і Бог Ісаака, і Бог Якова. Бог не є Бог мертвих, а живих.* (Мф. 22, 31-32). Це маємо розуміти не про тіло, але про душу. Через це тіла мертвих повернулися вже в порох; тим часом, які ці слова справедливі по відношенню до душі, яка завжди жива і властива Богу. Але, якщо б і вона походила від того ж насіння, від якого походить і тіло: то вони разом би і вмирали. Душа дається від Бога в той час, коли тіло формується, і є здатним до прийняття її. І коли вона входить, то розливається у всьому тілі, подібно як вогонь в розпеченому залізі (Дамаск. Богослов. 1, 17). Але в основному вона займає місце в голові і в серці.

Питання 29. Через те що Бог є Творець усього, то чи не повинен Він про все і турбуватися?

Відповідь. Справедливо. Бо від малого до великого Він знає все в точності, і про всяке творіння особливо турбується, як це можемо бачити з слів Христових: *Чи не дві малі пташки продаються за один асарій? І жодна з них не впаде на землю без волі Отця вашого; у вас же і волосся на голові все полічено;* (Мф. 10, 29-30). Таке провидіння ясно відкривається і в Старому Завіті устами Давида, коли він говорить: *Очі всіх з надією на Тебе, Господи, дивляться, і Ти даєш їм поживу в час свій. Відкриваєш руку Твою і насичуєш усі творіння благами Твоїми.* (Пс. 144, 15-16).

Питання 30. Чи одне й те саме в Бога: передбачення, приречення і провидіння?

Відповідь. Передбачення, приречення і провидіння мають різне приначення в Божестві. Провидіння відноситься до речей створених. Але передбачення і приречення були в Бога перш ніж було буття всіх створінь, хоча вони і різняться між собою. Передбачення, є тільки знання про майбутнє, без будь-якої певної специфікації його, тобто воно не визначає існування тієї або іншої речі. Але приречення, яке залежить від передбачення, є визначенням приватним, тобто саме воно визначає, що має бути; але визначає тільки добро, а не зло. Бо якби воно визначало і зло, то це було б проти природної властивості Божої - доброти. Отже, справедливо можемо собі уявити, що в Бозі, спочатку іде передбачення, за ним слідує приречення, а після, за сотворінням, провидіння про створене. Цьому Апостол ясно вчить нас, кажучи: *Бо кого Він передбачив, тим і наперед визначив бути подібним до образу Сина Свого, щоб Він був первородним між багатьма братами. А кого Він наперед визначив, тих і покликав; а кого покликав, тих і виправдав; а кого виправдав, тих і прославив.* (Рим. 8, 29-30). Втім, ці слова повинні відноситись тільки до людини. Бо інші творіння (крім Ангелів, які знаходяться в незламному і незмінному стані) не підлягають приреченню, бо не мають свободи; а тому в них не може бути ніякого гріха. І все, що роблять, роблять по природі, і тому не караються і не нагороджуються.

Питання 31. З цього члена Віри чого ще навчаємося, відносно Бога і створінь?

Відповідь. Всяке добро, яке тільки можеш уявити в розумі своєму, відноси до Бога, Найбільшого добра, як до причини і початку. Навпаки думай, що всяке зло чуже Йому, і віддалене від Нього, не за місцем, але по природі. Про творіння ж так розважай, що поскільки воно сотворене Добрим, то й саме добре, з тою різницею, що творіння розумне і вільне, коли відходить від Бога, стає злим не тому, що таким створене. А тому, що діяльність його протирічить розуму. Творіння ж нерозумне, поскільки не має свободи, зовсім добре по своїй природі.

Питання 32. Який другий член Віри?

Відповідь. І в Єдиного Господа Ісуса Христа, Сина Божого, Єдинородного, що від Отця народився перше всіх віків; Світло від Світла, Бога Істинного від Бога Істинного, рожденного, несотвореного, одноістотного з Отцем, що через Нього все сталося.

Питання 33. Чого навчає цей православний член Віри?

Відповідь. Дві речі вчить. По-перше, що Син Божий Ісус Христос є Бог вічний, народжений від власної природи Отцівської, гідністю і славою рівний з Отцем, як Сам про Себе говорить: *І нині прослав Мене Ти, Отче, в Тебе Самого - славою, яку Я мав у Тебе, коли ще не було світу.* (Ін. 17, 5). По-друге, цей член вчить, що Ісус Христос є Творець не тільки речей, а й самого часу і віків, в яких речі отримали буття, як сказав Апостол: *що Ним і віки*

створив. (Євр. 1, 2). Про речі ж існуючі говорить Євангелист Іван: *світ через Нього повстав, і світ Його не пізнав.* (Ін. 1,10).

Питання 34. Що означають ці два слова: Ісус Христос, записані в цьому члені?

Відповідь. Ісус означає Спаситель, так як Архангел, говорив Йосипу: *Народить же Вона Сина, і наречеш Йому ім'я Ісус, бо Він спасе людей Своїх від гріхів їхніх.* (Мф.1, 21). Тому справедливо зробити висновок, що ім'я це не може власне належати нікому іншому, крім Господа нашого й Спасителя, Котрий визволив весь рід людський від вічного рабства демонського. Ім'я ж "Христос" означає помазанник: бо в Старому Завіті помазані називались Христами, як-то: Священники, Царі і Пророки. На одне із цих трьох становищ помазаний був Христос, втім не так, як інші, але маючи перевагу над усіма іншими помазанцями, як говорить про нього Псалмопівіць: *Ти полюбив правду і зненавидів беззаконня, тому помазав Тебе, Боже, Бог Твій слесм радости більше, ніж спільниківТвоїх.* (Пс. 44, 8). Тут маємо розуміти помазання через Духа Святого; бо ж Він помазаний був Духом Святим, за переказом пророка Ісаї: *Дух Господа Бога на мені, бо Господь Бог помазав Мене благовістити убогим.* (Іс. 61, 1). Ці слова Христос відносить до Самого Себе: *нині справдилося писання, яке ви почули.* (Лк. 4, 21). Потрійною перевагою і особливо славною величчю Христос перевершує співучасників Своїх. По-перше, це є Священство за чином Мелхиседековим, про яке так говорить Апостол: *бувши названим від Бога Первосвященником за чином Мелхиседековим.* (Євр. 5, 10). Він же в іншому місці називає Христа Священником, тому що Він приніс Себе в жертву Богові й Отцеві. *Який Духом Святим приніс Себе непорочного Богові, і нижче: Христос, один раз принісши Себе в жертву, щоб взяти гріхи багатьох,* (Євр. 9, 14. 28). По-друге, особлива славна велич і перевага, це Царська Його гідність, яку відкрив Архангел Гавриїл, коли приніс рятівну вістку Пречистій Діві: *і дасть Йому Господь Бог престіл Давида, Отця Його. І царюватиме у домі Якова повік, і царству Його не буде кінця.* (Лк. 1, 32-33). Так само і волхви, що принесли дари під час Його народження, свідчили про Царство Його, запитуючи: *де є народжений Цар Юдейський?* (Мф. 2, 2). Те ж стверджує і напис провини Його, при Його смерті: *Ісус Назорей, Цар Юдейський.* (Ін. 19, 19). Про третю перевагу пророкував Богом натхненний Мойсей: *Пророка із середовища твого, із братів твоїх, як мене, воздвигне тобі Господь Бог твій,* (Втор. 18, 15). Ця велич Його пізнається зі Святого Його вчення, в якому Він відкрив і Божественність Свою, і все, що потрібно було для порятунку людського, як Сам говорить: *І Я відкрив їм ім'я Твоє.* І вище: *Бо слова, які Ти дав Мені, Я передав їм, і вони прийняли і зрозуміли воістину, що Я зійшов від Тебе, і увірували, що Ти послав Мене.* (Ін. 17, 26. 8). Пророчу гідність Свою (це є третя перевага) Христос найбільше показав тоді, коли пророкував майбутнє, не з якогось одкровення, але через власне знанням, як правдивий Бог і людина.

Питання 35. Чому Син Божий називається Єдинородним?

Відповідь. Святе Письмо ясно вчить, що Син Божий є Єдинородний: *бачили славу Його, славу, як Єдинородного від Отця... І нижче: Єдинородний Син, Який у лоні Отця*, (Ін. 1, 14. 18). Називається ж Єдинородним тому, що один тільки є по суті Син Божий. Інші, що називаються синами Божими, називаються цим іменем по благодаті усиновлення, а не по природі, як всі вірні і вибрані Божі. Ця благодать усиновлення дарується через Христа, як каже Писання: *вірують в ім'я Його, дав силу дітьми Божими бути*, (Ін. 1, 12).

Питання 36. Що означають ці два слова: Світло від Світла.

Відповідь. Щоб зрозуміти це, маємо знати, що світло є двох видів: одне - створене, а інше - нестворене. Про створене світло Писання говорить: *І сказав Бог: нехай буде світло. І стало світло. І побачив Бог світло, що воно добре, і відокремив Бог світло від темряви*. (Бут. 1, 3-4). Про нестворене ж світло Пророк говорить: *Не буде уже сонце служити тобі світлом денним, і сяйво місяця - світити тобі; але Господь буде тобі вічним світлом, і Бог твій - славою твоєю. Не зайде уже сонце твоє, і місяць твій не сховається, бо Господь буде для тебе вічним світлом*, (Іс. 60, 19-20). Тут світло розуміється, як нестворене, і це виявляється з таких слів у цьому члені: *Бога істинного від Бога істинного, рожденного, нествореного*. Світло створене зроблене із нічого, ніде і ніколи, не існуючого; а Світло народжене, або Син, має буття від істоти Отця. Тому Апостол говорить так: *Цей, будучи сяєвом слави і образом іпостасі Його і тримаючи все словом сили Своєї, здійснивши Собою очищення гріхів наших, сів праворуч престолу величі на висоті*, (Євр. 1, 3). Подібно й Сам Він говорить про Себе: *Я - Світло для світу; хто піде вслід за Мною, той не ходитиме в темряві, а матиме світло життя*. (Ін. 8, 12). Називається ж *Світлом від Світла*, тому що всю істота Отця має в Самому Собі, так само як одне світло, запалюється від іншого, отримує всю сутність його. Слова: "через Нього все сталося", що знаходяться в цьому члені, маємо приймати в такому розумінні, що як Син є одноістотним з Богом Отцем, тому так само є Творцем. Слово, *через Нього*, не означає слугу або засіб. Бо Писання говорить: *У світі був, і світ через Нього постав*. (Ін. 1, 10); тобто від Нього отримав буття.

Питання 37. Який третій член Віри?

Відповідь. Він, для нас людей, і для нашого спасіння зійшов із небес, і тіло прийняв від Духа Святого і Марії Діви, і став чоловіком.

Питання 38. Чого навчає цей член Віри?

Відповідь. Чотирьох істин. По-перше, що Син Божий для нашого спасіння з неба зійшов, за обіцянкою Своєю, в лоно Пречистої Діви Марії, як Сам про Себе говорить: *Ніхто не сходив на небо, тільки Той, Хто зійшов з небес, Син Людський, Суций на небесах*. (Ін. 3, 13). З неба зійшов, не

змінивши, втім, місця: бо ж як Бог, Він всюди знаходиться і все наповнює. Але, так добробажано було величі Його, упокорити Себе, прийнявши людську природу. По-друге, цей член вчить, що Господь наш Ісус Христос прийняв людське тіло - правдиве, а не уявне, чи примарне. Тіло Його зачалось в утробі Блаженнішої Діви в той час, коли Вона відповіла Ангелу і промовила: *Я - раба Господня. Нехай буде Мені за словом твоїм.* (Лк. 1, 38). Тоді Він раптом став досконалою людиною, з усіма членами людськими і розумною душею, що з'єдналася з Божеством (Дамаскин. Богослов. 3, 1): і в одній і тій же Особі став істиним Бог і справжнім чоловіком. Також і непорочна Діва стала Богородицею, як сказала до Неї Єлизавета: *І звідки це мені, що Мати Господа мого прийшла до мене?* (Лк. 1, 43). Понад усе потрібно і те знати, що в Ісусі Христі ні Божественна природа не перемінилася на людську, ні людська, на Божественну природу, але те й інше зосталося досконалим в єдиній Особі, з усіма своїми властивостями, окрім гріха, що відноситься до людської природи.

Питання 39. По-третє, чого вчить цей член Віри?

Відповідь. Що втілення Христове здійснилося через сприяння Духа Святого, так що Свята Діва, як була Дівою до зачаття (Іс. 7, 14), так і під час зачаття, і після зачаття, і в самому народженні зосталась також Дівою. Бо Ісус Христос народившись від Неї, зберіг печать Її дівоцтва; і тому Вона й після народження перебуває Дівою на віки.

Питання 40. Що ще міститься в цьому члені?

Відповідь. Вчення відносно Пречистої Богородиці Діви Марії. Тому, що Вона удостоїлася бути посередницею в такому таїнстві; то всі православні зобов'язані належним чином прославляти Її і шанувати, як Матір Господа нашого Ісуса Христа, або, краще сказати, як Богородицю. Тому Церква, з слів Архангела і Святої Єлизавети, додавши до них трохи і своїх слів, склала для Неї таке привітання: *Богородице Діво, радуйся, Благодатна Маріє, Господь з Тобою; благословенна Ти між жонами і благословенний Плід утроби твоєї, бо Ти породила Спаса, душ наших.*

Питання 41. Що ми повинні думати про це привітання?

Відповідь. По-перше, повинні вірити, що це вітання має свій початок і походження від Самого Бога, а Архангелом принесено на землю до людей. Бо Архангел не осмілювався б промовити це, якби Бог не наказав. Так само і Свята Єлизавета, сказані нею слова, промовила по надхненню Святого Духа, що показує Євангелист: *і сповнилася Духа Святого Єлизавета. І вигукнула гучним голосом і сказала: благословенна Ти в жонах, і благословенний плід утроби Твоєї!* (Лк. 1, 41-42). Так само і слова, які додала Церква, походять від Духа Святого. Та ж Церква владою своєю повеліла досить часто повторювати це привітання під час молитви на честь Святої Діви.

Питання 42. Яке вчення міститься в цьому привітанні?

Відповідь. У цьому привітанні згадується втілення Сина Божого і Його благодіяння, дані нам через Його втілення. У ньому міститься ще те вчення (Дамаск. Богослов. III, гл. 1-2), що вічне Слово Боже, зійшовши з неба, не принесло з Собою тіло, а прийняло його в утробі Пресвятої Діви від найчистішої Її крові, за сприяння Святого Духа, і народилося від Неї, як від справжньої Матері Своєї. У це повинні ми твердо і безсумнівно вірити. А ті, які говорять, що Спаситель зійшов з неба тілом і пройшов через Святу Діву, як через канал, Церква визнала еретиками і засудила (Кір. Єр. огл. 13). Крім того, це привітання навчає нас, щоб ми називали Її Святою Дівою Богородицею, через людську природу Ісуса Христа; і що від Неї народився Христос, досконалий Бог і досконала людина. Так само в цьому привітанні, а саме в слові: *Благодатна*, яким називається Діва, і полягає вчення, що Вона причетна до Божої благодаті набагато більше, ніж будь яке інше створіння; бо Вона є Матір Божа. Тому Церква звеличує Її вище Херувимів і Серафимів, а нині Вона перевершує всі хори Ангелів, стоячи праворуч Сина Свого у всякій честі і славі, як каже Псалмопівець: *стала цариця праворуч Тебе, в ризи позолочені одягнена, прикрашена*. (Пс. 44, 10). Це привітання кожен з православних християн повинен читати з благоговінням, благаючи Діву про заступництво: бо молитва Матері сприяє милосердю Сина. Хто бажає принести Їй старанне моління, нехай читає Акафист (пісня несідальна, тобто при читанні якої, треба стояти, а не сидіти), молитви та інші церковні пісні, складені в Її честь.

Питання 43. Який четвертий член Віри?

Відповідь. І був розп'ятий за нас за Понтія Пилата, і страждав і був похований.

Питання 44. Чого вчить цей член?

Відповідь. Шість істин. По-перше, що Слово постраждало за нас на хресті дійсно правдиво, і вмерло справді тією людською природою, яку Воно прийняло від Діви Марії; що виявляється з слів Святого Писання: *Скрикнувши гучним голосом, Ісус сказав: Отче, у Твої руки віддаю дух Мій. І, сказавши це, віддав дух*. (Лк. 23, 46). Так само, що Воно істинно пролило за нас дорогоцінну Кров Свою, і нею викуплено нас, як говорить Апостол: *наперед призначивши усиновити нас Собі через Ісуса Христа ... ми маємо відкуплення Кров'ю Його, прощення гріхів через багатство благодаті Його*, (Еф. 1, 5. 7).

Питання 45. По-друге, що містить цей член?

Відповідь. Ту істину, що Ісус Христос постраждав за наші гріхи, не був причетний до ніякого гріха, за словом Апостола Петра: *знаючи, що не тлінним сріблом або золотом визволені ви від суєтного життя, переданого вам від батьків, а дорогоцінною Кров'ю Христа, як непорочного і чистого*

Агнця, (1 Пет. 1, 18-19). Так само і Іван Хреститель свідчить, що Ісус Христос, будучи Сам безневинний і безгрішний, постраждав за гріхи наші. Ось його слова: *ось Агнецъ Божий, Який бере на Себе гріхи світу*. (Ін. 1, 29). Постраждав же Він добровільно, як Сам говорить: *Маю владу віддати її і владу маю знову прийняти її*. (Ін. 10, 18).

Питання 46. По-третє, що вчить цей член?

Відповідь. Що Христос постраждав на хресті тілом, а не як Божество: бо Божество не страждало, не прибивалось до хреста, не було опльоване, і не діставало ударів, і не помирало. Що Він страждав тільки тілом, про це ясно говорить Апостол: *нині примириє у тілі Плоти Його, смерті Його, щоб поставити вас святими й непорочними і неповинними перед Собою*, (Кол. 1, 22). Втім, природа Божественна, після того як вона прийняла на себе людську природу, ніколи вже не відокремлювалась від Нього, ні під час страждання, ні смерті хресної, ні після смерті (Дамаск. Бесід. на велик. Суб.); і хоч душа відокремилася від тіла, але Божество ні від тіла, ні від душі не відокремлювалося. Тому то і під час смерті особа Христа була однію і тією самою.

Питання 47. По-четверте, що вчить цей член?

Відповідь. Що смерть Ісуса Христа була дуже відмінна від смерті всіх інших людей, через наступні причини. По-перше, по причині тяжкості гріхів наших, як каже про Нього Пророк: *Але Він узяв на Себе наші немочи і поніс наші хвороби; а ми думали, що Він був уражений, покараний і принижений Богом. Але Він укритий виразками був за гріхи наші і мучимий за беззаконня наші*; (Іс. 53, 4-5). І інший Пророк, як би від імені Христового, говорить: *хто проходить цим шляхом! погляньте і подивіться, чи є хвороба, як моя хвороба, яка осягла мене*, (Плач. 1, 12). По-друге, тому, що на хресті Він виконав обов'язки Священика, принісши Себе в жертву Богові й Отцеві для спокутування роду людського, як каже про Нього Апостол: *Який віддав Себе для відкуплення всіх*. (1 Тим. 2, 6). І в іншому місці: *Христос полюбив нас і віддав Себе за нас у приношення і жертву Богові, на пахощі приємні*. (Еф. 5, 2). Також: *що Христос помер за нас, коли ми були ще грішниками*. (Рим. 5, 8). Понад це, на хресті Він зробив посередництво між Богом та людьми, як той же Апостол каже про Нього: *і щоб через Нього примирити з Собою все, умиротворивши через Нього, Кров'ю хреста Його*, (Кол. 1, 20). І в іншому місці: *знищивши вченням рукописання, що було про нас і проти нас, і Він узяв його з середовища і прибав до хреста*; (Кол. 2, 14).

Питання 48. По-п'яте, про що говорить цей член?

Відповідь. Про поховання Господа нашого Ісуса Христа: що, як Він особисто і дійсно постраждав на хресті, так і помер дійсно, і справді був похований на місці відомому. І це відбулося не без причини, але для того, щоб пізніше ніхто не міг сумніватися в правдивім Його воскресінні з мертвих. Бо

коли б Він був похований у невідомому якомусь місці, і як кажуть: потаємно в куті, то це дало б Юдеям привід обмовляти Христа. Для більшої ж достовірності та слави славного воскресіння Христового, Юдеї стривожилися і, прийшовши до Пилата сказали: *То звели охороняти гріб до третього дня...* На що він їм відповів: *маєте сторожу; підіть, охороняйте, як знаєте. Вони пішли і поставили біля гробу сторожу і наклали на камінь печать.* (Мф. 27, 64-66). Ця варта Юдеїв послужила очевидним свідченням того, що Христос воскрес із мертвих; бо ж у цьому випадку вона налякалась, як каже Писання: *І ось стався великий землетрус, бо ангел Господній, який зійшов з неба, приступивши, відвалив камінь від дверей гробу і сів на ньому. ... Зі страху перед ним ті, що стерегли, затремтіли і стали як мертві;* (Мф. 28, 2. 4). Вони, прийшовши після того в місто, донесли Первосвященикам про все, що трапилося (вір. 11) і примушені були говорити те саме, що Ангел Господній говорив до жінок: *не бійтеся, бо знаю, що ви шукаєте Ісуса розп'ятого. Його немає тут - Він воскрес, як сказав. Підійдіть, погляньте на місце, де лежав Господь. І підіть швидше, скажіть ученикам Його, що Він воскрес з мертвих* (Мф. 28, 5-7). І так місце поховання Господа нашого для того було відоме, щоб всі були впевнені, що учні не вкрали Його і не поховали у скритому місці, як розголосили розбещені Юдеї, підкупивши вояків грошима. Але така підозра була знищена: гріб, в якому Він лежав, печать, прикладений камінь, і варта Юдеїв; також Йосип і Никодим, мужі почесні між Юдеями; окрім цього полотно, яким обвите було мертве тіло Господа нашого; і плат, що на голові Його, а по воскресінні Його, згорнений, залишився у гробі (Ін. 20, 7). Усе це ясно показує, що тіло не було вкрадене учнями, але воскресло. До цього вчення треба додати і те, що по самому Пророцтву належало тому бути, щоб місце гробу Господнього було славним, яким воно і донині є. Бо Пророк говорить: *і спокій його буде слава.* (Іс. 11, 10). Хто з вірою і любов'ю до Христа, відвідує гріб цей, тому прощаються безліч гріхів; бо ж, через нього, він приступає до Христа.

Питання 49. Коли ми про це говорили, у мене виникло бажання знати, де знаходилася душа Христова після смерті, перед воскресінням?

Відповідь. Душа Христова, відокремлюючись від тіла, була завжди з'єднана з Божеством, і з Ним сходила у пекло. Хоча в цьому члені взагалі про це не згадується; втім, це ми приймаємо за правильне, ґрунтуючись на всіх церковних піснях, в яких про це говориться, тобто що Христос сховався у пекло душею і Божеством. Окремо про це викладено в наступному тропарі: "У гробі тілом, а в пеклі душею, як Бог, в раю ж із розбійником, і на престолі був Ти, Христе, з Отцем і Духом, все наповняючи, як Необмежений". Звільнивши з пекла душі Святих Праотців, Він ввів їх в рай, а з ними разом і розбійника, який увірував в Нього, висячи на хресті (Дамаск. Бесід. на Вел. Суб.).

Питання 50. По-шосте, що містить цей член, і що вчить?

Відповідь. Через те що в цьому члені згадується про хрест Христовий, на якому Христос помер і врятував нас; то через це ми маємо тут можливість розмишляти про хрест. Про нього таким чином розказує Апостол Павло: *А я не бажаю хвалитися, хіба тільки хрестом Господа нашого Ісуса Христа, Яким для мене світ розп'ятий і я для світу.* (Гал. 6, 14). І в іншому місці: *Бо слово хресне для загиблих безумство є, а для нас, що спасаємось, - сила Божя.* (1 Кор. 1, 18). Отже, з важливих причин ми повинні шанувати хрест. А саме, як таке знамення Христове, що Син Божий пролив на ньому Кров Свою і на ньому помер, має силу проганяти злих духів. Тому Святий Кирило Єрусалимський (Огл. 13) говорить: “Коли ми зображаємо на собі знамення чесного хреста, тоді диявол, роздумуючи в собі, що до нього був прибитий Христос Господь для нашого спасіння, і для винищування демонської сили, не може більше залишатися з нами і переносити силу хреста; та біжить від нас і більше не спокушає, особливо тому, що ми всі в цьому випадку маємо звичку закликати ім'я Христове”. Отже, ми повинні, як можна частіше зображувати на собі хресне знамення; бо ж частіше відчуваємо і спокуси бісівські, які, не інакше можемо вигнати, як тільки животворящим хрестом і призиванням імені Ісуса Христа. Через це ми їх виганяємо не тільки від нас самих, але і від усіх наших речей, як-то: від їжі, пиття, посуду та інше. Тому той же Кирило (там же) вчить: “Твори знамення чесного хреста, коли приймаєш їжу й питво; коли сидиш, стоїш, розмовляєш, ходиш, і не починай ніякого діла, не ознаменувавши себе чесним хрестом, ні в будинку, ні на шляху, ні вдень, ні вночі, і ні в якому місці”.

Питання 51. Як ми повинні зображувати на собі знак чесного і животворящого хреста?

Відповідь. Повинні зображувати хрест правою рукою. Покладаючи на чоло три великі пальці, кажи: *В ім'я Отця*; потім, опустивши руку в тому ж вигляді на груди, кажи: *і Сина*; тоді торкайся твого правого плеча, і говори: *і Святого Духа*. А тоді, в кінці, закінчуй знак хреста, торкаючи твоє ліве плече, кажучи: *Амінь*. Або, коли, зображуєш хрест, можеш казати: *Господи, Ісусе Христе, Сину Божий, помилуй мене грішного. Амінь*.

Питання 52. Який п'ятий член Віри?

Відповідь. І воскрес на третій день, як було написано.

Питання 53. Чого вчить цей член Віри?

Відповідь. Двох істин. По-перше, що Господь наш Ісус Христос силою Свого Божества воскрес із мертвих, як написано про Нього у Пророків і в Псалмах (Лк. 24, 7). По-друге, що Він воскрес в тому ж тілі, в якому народився і помер.

Питання 54. Де написано, що Христос мусів постраждати, померти, і

на третій день воскреснути?

Відповідь. У Святому Письмі Старого і Нового Завіту. У Святому письмі Старого Завіту передбачено те, що Христос прийде, і що врятує рід людський, а саме, що Він постраждає, помре і воскресне з мертвих. Відповідно до цього Письма мусів Христос все це виконати. Письмо ж Нового Завіту відкриває, що Він все те виконав, і прийшов точно так, як було написано про Нього; бо Він Сам про Себе говорить: *Син Людський іде, як написано про Нього;* (Мк. 14, 21). Також, як воскрес Він із мертвих, Він сказав на шляху двом учням Своїм: *Чи не так же належало постраждати Христу й увійти в славу Свою? І, почавши від Мойсея і від усіх пророків, пояснював їм сказане про Нього у всьому Писанні.* (Лк. 24, 26-27). А що Святе Письмо Старого Завіту повинно також мати у нас важливість і силу, то це дає свідчення Апостол, коли говорить про Нього: *До того ж маємо найдостовірніше пророче слово; і ви добре робите, коли звертаєтесь до нього, як до світильника, що сяє у темному місці, доки не почне розвиднятися день і не засяє зірниця у серцях ваших.* (2 Пет. 1, 19). І що все в точності виповнилося з цього Писання, те підтверджують нам всі Євангелисти. І Апостол говорить: *Бо я передав вам спочатку те, що й сам прийняв, а саме: що Христос помер за гріхи наші, за Писанням, і що Він був похований, і що воскрес на третій день, за Писанням, і що явився Кифі, потім одинадцятьом; потім з'явився більш як п'ятистам браттям одночасно, більшість яких живуть і до нині, а деякі й померли; потім явився Якову, також усім апостолам; а після всіх явився і мені, мов якомусь виродкові.* (1 Кор. 15, 3-8). Так само прообразом Воскресіння Христового являється Пророк Йона, який уподібнюється образіві Господа нашого Ісуса Христа. Він каже Юдеям: *рід лукавий і перелюбний знамення шукає, та знамення не дасться йому, крім знамення Іони пророка. Бо як був Іона в утробі кита три дні і три ночі, так буде і Син Людський в серці землі три дні і три ночі.* (Мф . 12, 39-40).

Питання 55. Який шостий член Віри?

Відповідь. І вознісся на небо, і сидить праворуч Отця.

Питання 56. Що відкриває нам цей член Віри?

Відповідь. Цей член вчить чотирьох істин. По-перше, що Ісус Христос вознісся на небо і сів праворуч Отця зі славою і честю в тому самому тілі, в якому постраждав істинно, і воскрес із мертвих. По-друге, що Він вознісся на небо тільки як людина; бо як Бог, Він завжди був на небі і на кожному місці. По-третє, вчить, що людську природу, яку Він прийняв від Діви Марії, ніколи не скидав з Себе, але в ній знову прийде судити, як Ангели сповістили Апостолам: *Цей Ісус, Який вознісся від вас на небо, прийде так само, як ви бачили Його, коли Він сходив на небо.* (Діян. 1, 11). По-четверте, цей член навчає, що Христос в тілі Своїм, в якому перебував під час земного Свого життя, знаходиться тільки на небі, а не на землі. Але будучи присутнім

таємним чином у Божественній Євхаристії, Цей Син Божий, Бог і людина, присутній і на землі на перетворення. Бо істота хліба є перетворення в істоту Святого Тіла Його, і істота вина - в істоту дорогоцінної Його Крові. Тому Святу Євхаристію ми повинні шанувати і поважати, як і Самого Спасителя нашого Ісуса.

Питання 57. Який сьомий член Віри?

Відповідь. І знову прийде у славі судити живих і мертвих; царству ж Його не буде кінця.

Питання 58. Чого вчить нас цей член Віри?

Відповідь. Трьох істин. По-перше, що Христос знову прийде, щоб судити живих і мертвих, як Сам Він свідчить Своїми словами: *Коли ж прийде Син Людський у славі Своїй і всі ангели з Ним*, (Мф. 25, 31). Він прийде так швидко, як блискавиця виходить зі сходу і з'являється аж до заходу, так буде пришестя Сина Людського. (Мф. 24, 27). А про день пришестя цього і годину ніхто не знає, навіть Ангели (вір. 36). Але цьому має передувати наступне: *буде проповідане це Євангеліє Царства по всьому світі* (вір. 14), з'явиться антихрист, відбудуться великі війни, голод, прокази та таке подібне. Коротше кажучи, буде скорбота велика, по слову Господа: *бо тоді буде велика скорбота, якої не було від початку світу до нині і не буде*. (вір. 21). Про цей суд Апостол ясно запевнить: *Отже, засвідчую тобі перед Богом і Господом нашим Ісусом Христом, Який буде судити живих і мертвих у явленні Його і в Царстві Його*: (2 Тим. 4, 1).

Питання 59. По-друге, що вчить цей член Віри?

Відповідь. Що на останньому суді люди дадуть звіт в думках, словах і справах, за словами Писання: *Кажу ж вам, що за всяке пусте слово, яке скажуть люди, вони дадуть відповідь у день судний*; (Мт. 12, 36). І Апостол говорить: *Тому не судіть нікого передчасно, аж доки не прийде Господь, Який освітить таємне у темряві і виявить сердечні наміри; і тоді кожному буде похвала від Бога*. (1 Кор. 4, 5).

Питання 60. По-третє, що вчить цей член?

Відповідь. Що в той день кожен, згідно із їхніми вчинками, отримає досконалу і вічну відплату. Одні почують цей вирок: *прийдіть, благословенні Отця Мого, успадкуйте Царство, уготоване вам від створення світу*. (Мф. 25, 34). Інші, навпаки, почують: *ідіть від Мене, прокляті, у вогонь вічний, уготований дияволу і ангелам його*. (Мф. 25, 41)...*де черв їхній не вмирає і вогонь не вгасає*. (Мк. 9, 44).

Питання 61. Чи в цей останній день всі люди дадуть звіт про свої діла, чи кожен, особливо по смерті, дає звіт про своє життя, і чи є суд приватний?

Відповідь. В день останнього суду не буде вимагатися звіту від кожного

окремо: бо Богу все відомо; тому, що кожен при смерті знає діла свої: то кожен по смерті дізнається, що він заслужив за свої діла. Бо, якщо кожному відомі діла його, то відомий і вирок Божий за них, як говорить Григорій Богослов у слові про брата Кесарія: “Я вірю словам мудрих, що всяка добра і Боголюбива душа, коли розлучається з тілом, з яким була з’єднана, негайно відчуває і бачить добро, що її очікує (тому що те, що наводило страх, очищається або відбирається, або – я й не знаю як це назвати); і насолоджується цікавим якимсь задоволенням, захопленням і з радістю спішить до Господа свого, вирвавшись із цього життя, як із темної якоїсь в’язниці і скинувши, обвиваючи її тенета, які зупиняли розум у його мрійному леті. І уявляючи собі блаженство, яке чекає на неї, вона ніби вічуває його. Трохи пізніше, вона знову відчуває своє рідне тіло, в якому вона перебувала на землі, “приймавши його знову від землі, з якої вона була взята і до якої вона належала, відомим чином, з дозволу Божого. Це тіло і душа успадкують славу небесну.” Також ми повинні думати і про душі грішників, тільки з протилежної сторони; тобто, що вони знають і передбачають муки, які їх очікують. І хоча раніше останнього суду ні праведні, ні грішні не отримують остаточної відплати за діла свої; але при тому не всі душі знаходяться в однаковому стані, і не в одне і те ж місце посилаються. Звідси виходить, що перед останнім судом не може статися таке розділення без суду приватного; то отже є приватний суд. Коли ми говоримо, що Бог не вимагає від нас звіту в житті нашому; то це треба розуміти в тому розумінні, що звіт нашого життя буде даний, але не втакій формі, як ми привикли в земному житті.

Питання 62. Чи на однаковому рівні знаходяться душі Святих по смерті?

Відповідь. Через те що душі відходять від світу цього не з однаковою мірою благодаті, то й відповідно перебувають не на одному рівні блаженства, як вчить Христос: *В домі Отця Мого осель багато.* (Ін. 14, 2). І в іншому місці: *прощаються гріхи її численні за те, що вона полюбила багато, а кому мало прощається, той мало любить.* (Лк. 7, 47). Подібно і Апостол говорить: *Який воздасть кожному за вчинками його:* (Рим 2, 6).

Питання 63. Як треба думати про людей, котрі умерли в гніві Божому?

Відповідь. Після останнього суду вони будуть вічно мучитися, одні більше, інші менше, як говорить про це Писання: *Раб же той, який знав волю господаря свого, та не був готовий і не робив за волею його, буде багато битий. А той, хто не знав і зробив щось гідне покарання, буде битий менше.* (Лк. 12, 47-48).

Питання 64. Чи, між вмираючими людьми знаходяться і такі, котрі знаходяться по середині між тими, що спасаються і тими, що гинуть?

Відповідь. Такого сорту людей немає. Але безперечним є те, що багато грішників звільняються від в’язниці пекла не покаанням або сповідю, як каже

Писання: *І у гробі хто ж буде славити Тебе?* (Пс. 6, 6); і в іншому місці: *Не мертві хвалитимуть Господа, і не всі, що сходять у могилу!* (Пс. 113, 25); але через добродійність людей, які знаходяться в живих, за молитви, які приносяться за них Церквою, і особливо за безкровну жертву, яку Церква щодня приносить взагалі за всіх живих і мертвих, так як і Христос помер за всіх. Що такі душі не звільняються самі собою, про це говорить Феофілакт (в тлумаченні на шостий розділ Євангелії від Луки), в'яснюючи слова, сказані Христом: *що Син Людський має владу на землі відпускати гріхи*, (Лк. 5, 24). “Дивись”, каже він, “на землі можемо загладжувати гріхи свої. Але після того, як відійдемо від землі, вже не можемо більше самі по собі, за допомогою сповіді, згладити гріхи свої; бо двері будуть зачинені.” І, пояснюючи слова: *зв'язавши йому руки і ноги*, (Мф. 22, 13), тобто діяльні сили душі, говорить: “У цьому віку можна що-небудь зробити і виконати; але в майбутньому зв'язуються всі діяльні сили душі; і неможливо зробити нічого доброго, щоб покрити гріхи”. І в поясненні 25-го розділу тої ж Євангелії: “Після відходу від цього життя не час каятися і робити діла”. Ці слова показують, що душа після смерті не може звільнитися або покаятися, і нічого зробити такого, що викупило би її від пекла. Тільки Божественні Літургії, молитви і милостині, які живими приносяться за неї, досить велику приносять їй користь, і визволяють її з в'язниці пекла.

Питання 65. Що треба думати про милостиню і добродійність, які робляться на користь померлих?

Відповідь. Тут же міркує той же Феофілакт (в тлумаченні на 12-й розділ, вір. 5 Євангелія від Луки), пояснюючи слова Христові: *бийтеся того, хто має владу після вбиття вкинути в геєну вогненну*; (Лк. 12, 5). Він так пише: “Зверніть увагу, брати мої, що Христос не сказав: “побійтеся того, хто після вбивства кидає у пекло”; але “який має владу вкинути у пекло.” І він не всіх кидає, хто помер у своїх гріхах, в пекло; бо це у владі Божій, щоб зробити це, а також помилувати їх. Це, я кажу про благочестиві жертви і клопотання, які зроблені на благо тих, які померли. Вони корисні, навіть для тим, хто помер у тяжких гріхах. Отже, не обов'язково, після вбивання Він кидає душу в геєну; але, просто, має владу зробити це. А тому давайте не переставаймо старатися, милостинями і молитвами нашими задобрювати Того, Хто має владу вкинути у пекло але, крім того, має владу і помилувати.” Отже, на підставі вчення Святого Письма і тлумачення цього Отця, робимо такий висновок, що ми повинні неодмінно молитися за померлих, приносити Безкровну Жертву і подавати милостиню; бо самі вони вже не можуть цього робити.

Питання 66. Що ми повинні думати про вогонь чистилища?

Відповідь. Ніде в Писанні не згадується про це, тобто щоб було тимчасове якесь покарання, що очищає душі по смерті. За цю особливу думку Церква і осудила Орігена на Другому Константинопольському Соборі. При

тому очевидно, що по смерті душа не може прийняти жодного таїнства Церковного. Якщо б вона могла що-небудь зробити, для задоволення, за гріхи свої, то могла б мати частину і в таїнстві покаяння. Але поскільки це суперечить православній науці, то Церква правильно робить, що приносить за померлих Безкровну Жертву, і возносить до Бога молитви про відпущення гріхів їх: самі ж вони не переносять ніякого покарання, за допомогою якого б, очищалися. Що стосується байок тих людей, які кажуть, що душі тих, хто відходить від світу без покаяння, караються на роздоріжжях, болотах і озерах, то Церква ніколи на них не зважала.

Питання 67. Яке місце призначено власне для душ тих людей, котрі помирають з благодаттю Божою?

Відповідь. Душі тих людей, які відходять від світу цього з благодаттю Божою і з покаянням за гріхи свої, мають своє місце в руці Божій. Бо Святе Письмо так говорить: *А душі праведних у руці Божій, і мука не торкнеться їх.* (Прем. 3, 1). Називається також місце їх раєм, як Христос Господь сказав на хресті до розбійника: *істинно кажу тобі: сьогодні ж будеш зі Мною в раю.* (Лк. 23, 43). Воно називається і лоном Авраамовим, як написано: *Прийшлося вмерти вбогому, і віднесений був ангелами на лоно Авраамове.* (Лк. 16, 22), і Царством Небесним, за словом Господа: *Кажу ж вам, що багато прийдуть зі сходу й заходу і возляжуть з Авраамом, Ісааком і Яковом у Царстві Небесному;* (Мф. 8, 11). Тому, яким би хто ім'ям з числа згаданих нами, не назвав це місце, не прогрішить: тільки б знав, що душі перебувають в благодаті Божій в Царстві Небеснім, і, як говорять Церковні пісні, на небі.

Питання 68. А ті душі, які виходять з тіла, перебуваючи у гніві Божому, де знаходяться?

Відповідь. Місце це називається різними іменами. По-перше, воно називається пеклом, у якому знаходиться, скинутий з неба, диявол, як говорить Пророк: *буду подібний до Всевишнього. Але скинутий у пекло, у глибини пекельні.* (Іс. 14, 14-15). По-друге, називається вогнем вічним; бо Писання говорить: *ідіть від Мене, прокляті, у вогонь вічний, уготований дияволу і ангелам його.* (Мф. 25, 41). Також, пільмою безпросвітною. *А негідного раба вкиньте у пільму непрогляду: там буде плач і скрегіт зубів.* (вір. 30). Називається воно ще й іншими іменами, але всі вони висловлюють ту думку, що місце, в яке ідуть душі тих, хто відходить звідси у гніві Божому і відкинутих людей, є місце осуду і гніву Божого. Потрібно кожному знати і те, що душі праведних, хоч перебувають на небесах, не дивлячись на те, до останнього суду не отримують повної нагороди; так само і душі засуджених не терплять повного покарання, але після останнього суду душі разом з тілами отримають остаточно вінець слави, або покарання.

Питання 69. Який восьмий член Віри?

Відповідь. І в Духа Святого, Господа, Животворчого, що від Отця

походить, що Йому з Отцем і Сином однаковий поклін і однакова слава, що говорив через пророків.

Питання 70. Що вчить цей член Віри?

Відповідь. Трьох істин. По-перше, що Дух Святий є Бог, одноістотний з Отцем і Сином, як виявляється з слів Апостола, який говорить: *Дари різні, а Дух один і той же; і служіння різні, а Господь один і той же; і діяння різні, а Бог один і той же, Який творить усе в усіх.* (1 Кор. 12, 4-6). І в іншому місці: *Благодать Господа нашого Ісуса Христа, і любов Бога Отця, і причастя Святого Духа нехай буде зо всіма вами.* (2 Кор. 13, 13). Якщо в цих місцях показується, що іноді Дух Святий - перший, а іноді - Син, то це та причина, що три Особи одноістотні і рівні між собою. Але не тому, щоб Син мав істоту, відмінну від Духа, або Дух від Сина. Звичайно ні; але є так, як ми сказали. Вони одноістотні і рівні між собою, і тому, і Син і Дух безпосередньо і однаково, разом мають початок від Отця; Цей - народженням, а Дух - походженням. Це ж саме і в Діяннях Апостольських сказав Апостол Петро; він говорить Ананії: *Ананіє! Навіщо ти попустив сатані вкласти у серце твоє думку сказати неправду Духові Святому?* І в закінченні він додає слова: *Ти сказав неправду не людям, а Богові.* (Діян. 5, 3-4). Отже Дух Святий, є Бог.

Питання 71. По-друге, що вчить цей член?

Відповідь. Вчить, що Дух Святий походить від одного Отця, як джерело і початок Божества. Цього навчає Сам Спаситель словами: *Коли ж прийде Утішитель, Якого Я пошлю вам від Отця, Дух істини, Який від Отця походить,* (Ін. 15, 26). Святий Афанасій у Символі своєму, це вчення, так пояснює: “Дух Святий від Отця не збудований, не створений, не народжений, але - походить. Бог і Отець (св. Афанасій у Свящ. Пит. 4) один є причиною двох Осіб, і не народжений. Син від одного Отця, як від причини, народжений; Дух Святий від одного Отця, як від причини, походить, і через Сина у світ посилається”. І Григорій Богослов (сл. 3; про Богослів'я), говорить так: “Дух Святий від Отця виходячий: поскільки від Нього виходить, не є творіння; поскільки, не народжений, не є Син; поскільки знаходиться посередині між Ненародженим і Народженим, являється Богом ”. Про це докладніше сказано в першому члені. І так, досить для нас, твердо відстоювати й вірувати, чого навчив нас Христос, у що вірує Східна Католицька і Православна Церква, і що визнала на Другому Вселенському Соборі: вона затвердила Символ без вставки “і від Сина”; а тих, які додали слова “і від Сина”, піддала осуду не тільки Східна Православна і Католицька Церква, а й Західна, Римська. Доказом цього існують дві срібні дошки, на яких, на одній написаний був Святий Символ Віри на грецькій мові, а на іншій, - на латинській, без додавання слів: “і від Сина”. І ці дошки, в 809 році після Різдва Христового, як каже Бароній, за наказом Папи Римського Лева III, повішені були у храмі Св. Петра. Тому то, хто твердо й непохитно перебуває у вірі цій, той безсумнівно може сподіватися отримати спасіння,

так, як він, нітрохи не відступає від загальної думки Церкви.

Питання 72. По-третє, що вчить цей член?

Відповідь. Вчить, що Дух Святий є Творець Святого Писання, як Старого, так і Нового, і що Він оголосив це, через багатьох посередників. Отже, Писання як Старого, так і Нового Завіту - є вчення Святого Духа. А тому, маємо вірити, що все те, що постановили Святі Отці, на всіх Вселенських та Помісних Православних Соборах, де б вони не були укладені, походить від Духа Святого, як Апостоли на Соборі своєму сказали: *Бо вгодно Святому Духові і нам* (Діян. 15, 28). За прикладом їхнім, і інші Православні Собори, подібним чином, затвердили свої постанови.

Питання 73. Скільки дарів Духа Святого, і які вони?

Відповідь. Дарів - сім. Про них Писання говорить в Апокаліпсисі: *і перед престолом горіли сім світильників вогняних, які є сім духів Божих;* (Одрк. 4, 5). Ці дари Духа були, або, краще сказати, Сам Дух був у Христі, повніше і досконаліше, ніж у всякій іншій людині, як говорить Пророк: *і спочине на ньому Дух Господній, дух премудрости і розуму, дух ради і кріпкості, дух відання і благочестя; і страхом Господнім сповниться,* (Іс. 11, 2-3). Це підтверджує Євангелист Іван, промовляючи: *І Слово стало плоттю, і вселилося між нами, повне благодаті й істини; і ми бачили славу Його, славу, як Єдинородного від Отця. І від повноти Його ми всі прийняли і благодать на благодать,* (Ів. 1, 14, 16). Бо в Христі був Дух, як одноістотний Йому по Божестві, Який наповнив Його мудрістю і благодаттю, за словами: *Дитя зростало і міцніло духом, сповнюючись премудрости, і благодать Божя була на Ньому.* (Лк. 2, 40). Усе це маємо розуміти, про людську істоту Христа.

Питання 74. Який перший дар Святого Духа?

Відповідь. Перший дар є мудрість. Саме мудрість, що сходить зверху, про яку говорить Апостол: *А мудрість, яка сходить зверху, по-переше, чиста, потім мирна, лагідна, покірлива, повна милосердя і плодів благих, неупереджена і нелицемірна.* (Як. 3, 17). Цій мудрості є протилежна мудрість тілесна, за словами Апостола: *в простоті і боговгодній щирості, не за тілесною мудрістю, але за благодаттю Божою, жили на світі,* (2 Кор. 1, 12). Проти цієї тілесної і світської мудрості, той же Апостол, запозичуючи свідоцтво із Старого Завіту (Іс. 29, 14; 33, 18), говорить: *“Погублю мудрість мудреців і розум розумних відкину”. Де мудрець? Де книжник? Де допитливий віку цього? Чи не обернув Бог мудрість світу цього на безумство?* (1 Кор. 1, 19, 20).

Питання 75. Який другий дар Святого Духа?

Відповідь. Дар розуму, або розуміння таємниць і волі Божої. Про нього так вчить Писання: *і всі мудрі серцем, кому Господь дав мудрість і розуміння,*

щоб уміти зробити всяку роботу, потрібну для святилища, як повелів Господь. (Вих. 36, 1). І про Данила, і бувшим з ним, юнаках, каже: І дарував Бог чотирьом цим отрокам знання і розуміння всякої книги і мудрости, а Даниїлові ще дарував розуміти і всілякі видіння і сни. (Дан. 1, 17). І в іншому місці: Тоді розкрив їм розум до розуміння Писання. (Лк. 24, 45). І Апостол: Нехай дасть тобі Господь розуміння в усьому. (2 Тим. 2, 7). Розумінню цьому протилежна глупоту і зневіра. Господь каже: о нерозумні і мляві серцем, щоб вірувати в усе, про що говорили пророки! (Лк. 24, 25). І в іншому місці говорить Апостол: Невже ви такі нерозумні, що, почавши духом, закінчуєте тепер плоттю? (Гал. 3, 3).

Питання 76. Який третій дар Святого Духа?

Відповідь. Третій дар Святого Духа є рада, що сприяє прославленню Бога і порятунку людської душі і узгоджується з правдою. Про неї Писання говорить: *бо я не ухилився сповіщати вам усю волю Божу. (Діян. 20, 27). Їй протиставляється рада безбожників, про яку сказав Псалмопівець: Блажен муж, що не йде на раду нечестивих, (Пс. 1, 1). І в іншому місці: Господь нищить змови народів, відкидає злі задуми людей розбиває змови князів. (Пс. 32, 10).*

Питання 77. Який четвертий дар Святого Духа?

Відповідь. Міць, бо зберігаючи всю твердість і всю мужність у вірі, ми повинні протистояти різним спокусам. Про неї Писання говорить: *Пильнуйте, стійте у вірі, будьте мужні і тверді. (1 Кор. 16, 13). І в іншому місці: Отже, станьте, підперезавши стегна ваші істиною, і зодягнувшись у броню праведности, і взувши ноги в готовність благовістити мир; а понад усе візьміть щит віри, яким зможете погасити всі розпечені стріли лукавого; і шолом спасіння візьміть, і меч духовний, що є Слово Боже. (Еф. 6, 14-17). Міці, протилежний є страх, про який Псалмопівець сказав: Тоді вони убояться там, (де немає страху). (Пс. 13, 5). Господь наш Ісус Христос забороняє нам мати такий страх, кажучи: *не бійтеся тих, що вбивають тіло і потім нічого більше зробити не можуть, (Лк. 12, 4).**

Питання 78. Який п'ятий дар Святого Духа?

Відповідь. П'ятий дар Святого Духа є знання. Священний Псалмопівець так пояснює: *Хіба Той, що врозумляє народи і дає людям розуміння, невже не покарає вас? (Пс. 93, 10). І інший Пророк говорить: І дам вам пастирів за серцем Моїм, які будуть пасти вас зі знанням і розсудливістю. (Єр. 3, 15). Це знання, або пізнання, має бути спрямоване на те, щоб зрозуміти волю Божу і закон Божий. Протилежно, до цього, є незнання закону і волі Божої - про що говорить Псалмопівець: *Вилий гнів Твій на народи, які не знають Тебе, і на царства, які імені Твого не призивають. (Пс. 78, 6).**

Питання 79. Який шостий дар Святого Духа?

Відповідь. Благочестя. Воно разом з правдивою вірою ґрунтується на старанній молитві і добрих справах. Про нього так говорить Апостол: *бо тілесна вправа мало корисна, а благочестя корисне на все, маючи обітницю життя теперішнього і майбутнього.* (1 Тим. 4, 8). Тому правильно називаються благочестивими тільки ті, які, посилаючи до Бога безперестанні молитви, віддаляються від усякого безчестя і гріха. Тут розуміється благочестя не зовнішнє, яке мали фарисеї, але щире і сердечне, як сказав про це Господь: *наближаються до Мене люди ці устами своїми, й устами шанують Мене, серце ж їхнє далеко від Мене;* (Мф. 15, 8). І ще: *Фарисею сліпий, очисти перше всередині чаші і блюда, щоб чистими були і зовні вони.* (Мф. 23, 26).

Питання 80. Який сьомий дар Святого Духа?

Відповідь. Страх Божий. Він повинен бути подібний до того страху, який мають діти до своїх батьків, а не того, який мають раби до своїх панів. Про перший говорить Псалмопівець: *Бійтеся Господа, [всі] святі Його, бо не знають нестатку ті, що бояться Його.* (Пс. 33, 10). Про другий говорить Апостол: *У любові немає страху, але довершена любов проганяє страх, бо страх має муку. Той, хто боїться, не довершений у любові.* (1 Ін. 4, 18). Боятися Бога таким чином, тобто з любові, наказує Письмо, коли каже: *Всі, хто боїться Господа, прославляйте Його. Всі нащадки Якова, хваліть Його; нехай же бояться Його всі покоління Ізраїля!* (Пс. 21, 24). Хто має такий страх до Господа, той зберігає заповіді Його, як сказано: *хто любить Мене, той слово Моє збереже;* (Ін. 14, 23).

Питання 81. Скільки плодів Духа Святого, і які вони?

Відповідь. Плодів Духа Святого, або знаків Божественної благодаті, - дев'ять, по підрахунках Апостола Павла, який так говорить: *Плід же духа є: любов, радість, мир, довготерпіння, доброта, милосердя, віра, лагідність, стриманість.* (Гал. 5, 22-23). Але треба вірити, що й інші чесноти повинні називатися плодами Святого Духа, бо ж вони від Нього походять, і при його сприянні людина виконує їх. Тому Апостол Павло не говорить: для цих тільки немає закону, але, *на таких* (вір. 23), бо існують і інші чесноти, подібні до цих.

Питання 82. Який дев'ятий член Віри?

Відповідь. В Єдину, Святу, Соборну і Апостольську Церкву.

Питання 83. Чого вчить Свята Церква в цьому члені Віри?

Відповідь. Про чотири істини: по-перше, що Церква є єдина, Свята, Католицька (Соборна, загальна) і Апостольська, як вчить Апостол: *тому що я заручив вас єдиному мужу, щоб представити Христу вас чистою дівою.* (2 Кор. 11, 2). Як Христос є єдиний, так і наречена Його єдина, що виявляється з

четвертого розділу Послання до Ефесян, де сказано: *один Господь, одна віра, одне хрещення, один Бог і Отець усіх*, (Еф. 4, 5-6).

Питання 84. По-друге, яка в цьому члені викладається наука?

Відповідь. По-друге, цей член вчить, що Католицька Церква не запозичує свого імені від якогось відомого місця, хоч би яким воно знаменитим не було. Бо Церкви помісні є Церкви місцеві, наприклад: Ефеська, Філадельфійська, Лаодикійська, Антіохійська, Єрусалимська, Римська, Олександрійська та інші. Але з цих місцевих Церков, та називається матір'ю їх, що спочатку удостоїлася присутності Христа, і отримала вічне спасіння і відпущення гріхів, і від якої Євангельська проповідь почала розповсюджуватися по всіх країнах світу, як свідчить Писання: *так написано, і так належало постраждати Христу, і воскреснути з мертвих на третій день, і щоб проповідувалося в ім'я Його покаяння і відпущення гріхів між усіма народами, починаючи від Єрусалима. Ви ж є свідками цього.* (Лк. 24, 46-48). І в іншому місці: *і будете Моїми свідками в Єрусалимі та по всій Юдеї й Самарії та аж до краю землі.* (Діян. 1, 8). Понад це, та Церква може назватися першою, яка найбільш, перед всіма іншими Церквами, засяяла наукою і благочестивою поведінкою, перед якою Апостоли давали звіт про свої вчинки, як свідчить Писання: *І коли Петро прийшов до Єрусалима, обрізані дорікали йому, кажучи: “Ти ходив до людей необрізаних і їв з ними”.* (Діян. 11, 2-3). Петро відповів їм: *“то хто ж я, щоб міг заборонити Богові?” Вислухавши це, вони заспокоїлись і прославили Бога, кажучи: “Видно, і язичникам дав Бог покаяння на життя.”* (вір. 17-18). І нижче: *Дійшла чутка про це до церкви Єрусалимської, і доручили Варнаві йти до Антіохії.* (вір. 22). І в іншому місці: *то постановили, щоб Павло і Варнава і дехто інший з них пішли в цій справі до апостолів і пресвітерів у Єрусалим.* (15, 2). *Тоді апостоли і пресвітери з усією церквою розсудили, обравши з свого середовища мужів, послати їх до Антіохії з Павлом і Варнавою, ... написавши це: Бо вгодно Святому Духові і нам не накладати на вас більше ніякого тягара, крім цього необхідного.* (Діян. 15, 22-23. 28). І ще в іншому місці: *Проходячи ж по містах, вони передавали вірним дотримуватися постанов, схвалених апостолами і пресвітерами в Єрусалимі.* (16, 4). Отже, Церква Єрусалимська є матір усіх Церков і перша; бо від неї почалося поширення Євангелії в усі кінці землі (хоча згодом Імператори встановили першість стародавнього і нового Риму, з тієї причини, що там знаходився престол Імператорів, по третьому правилу Другого Вселенського Константинопольського Собору) і вона зробилась Католицькою; тому що від неї прийняли віру і вчення всі народи.

Питання 85. По-третє, яка в цьому члені міститься наука?

Відповідь. Що немає іншої основи Церкви, окрім єдиного Христа, за словом Апостола: *Бо ніхто не може покласти іншої основи, крім покладеної, яка є Ісус Христос.* (1 Кор. 3, 11). Хоча Апостоли й Пророки називаються

іноді основами Віри та Церкви, як, наприклад, Іван говорить: *Стіна міста має дванадцять підвалів, і на них імена дванадцяти апостолів Агнця.* (Одр. 21, 14); і Павло говорить: *утверджені на основі апостолів і пророків,* (Еф. 2, 20). Утім, це треба так розуміти, що Пророки і Апостоли, не особисто не від початку, були основою Віри; бо ж такою основою є один Христос: але відносно і другорядно, поскільки вони найближчим і безпосереднім чином утверджувалися на рятівному вченні Господа нашого Ісуса Христа, і поскільки перші почали поширювати Віру Христову в усіх кінцях світу. Бо Христос заснував Церкву Свою не на людях, але на Самому Собої і на Божественному Своєму вченні. Крім того, з цього члена ми навчаємося, що один Христос є голова Церкви, як вчить Апостол: *бо чоловік є голова жінки, як і Христос глава Церкви, і Він же Спаситель тіла.* (Еф. 5, 23). І в іншому місці: *І Він є глава тіла Церкви; Він - початок, первісток із мертвих, щоб мати Йому в усьому першість,* (Кол. 1, 18). Якщо Архиєреї, які керують Церквами, і називаються *головами* в них, то це треба розуміти в такому плані, що вони є представниками Христовими, кожен у своїй області, і головами місцевими, за словами Писання: *Отже, пильнуйте себе і всю отару, в якій Дух Святий настановив вас бути єпископами, пасти Церкву Господа і Бога, яку Він надбав Кров'ю Своєю.* (Діян. 20, 28). А Пастиреначальником є Сам Ісус Христос, як каже Петро: *і коли з'явиться Пастиреначальник, ви одержите нев'янучий вінець слави.* (1 Пет. 5, 4).

Питання 86. По-четверте, яка в цьому члені міститься наука?

Відповідь. Цей член навчає кожного Православного, що треба слухатися Церкви, як вчить Христос: *якщо ж і церкви не послухає, то нехай він буде тобі як язичник і митар.* (Мф. 18, 17). При цьому, Церква має таку владу, що може на Вселенських Соборах розглядати Писання, судити Патріархів, Папів, Єпископів; може піддавати їх, залежно від тяжкості провини, покаранням і епітіміям, визначених правилами. Бо вона є стовп істини і основа, за словом Апостола: *щоб, коли забарюєш, ти знав, як слід поводитись у домі Божому, яким є Церква Бога Живого, стовп і утвердження істини.* (1 Тим. 3, 15).

Питання 87. Які заповіді Церковні?

Відповідь. Заповідей Церковних, найбільш важливих, є дев'ять. Перша приписує кожному молитися Богові в скрусі і розчуленні серця, і виконувати правила Церкви у всі Недільні та Святкові дні, тобто слухати Утреню, Літургію, Вечірню і повчання. Бо Писання говорить: *треба завжди молитися і не занепадати духом,* (Лк. 18, 1). І ще: *Усякою молитвою і благанням моліться у будь-який час духом, і дбайте про це саме з повною постійністю і благанням за всіх святих* (Еф. 6, 18). І в іншому місці цей же Павло говорить: *Безперестанно моліться.* (1 Сол. 5, 17).

Питання 88. Яка друга заповідь Церковна?

Відповідь. Друга заповідь наказує, щоб Християнин щорічно дотримувався чотирьох, визначених, постів: першого, перед святим Різдом Христовим, що починається 28 листопада; другого, який називається великою чотиридесятницею, встановленню якої Сам Христос подав приклад, як каже Писання: *І постився сорок днів і сорок ночей, наостанку зголоднів.* (Мф. 4, 2). Третій піст - Святих Апостолів, який Церква починає через тиждень після свята П'ятидесятниці. Він називається Апостольським; бо Апостоли в той час, коли послалися на проповідь Євангелії, постили, як відомо з Діян'їх, де сказано: *Тоді вони, попостившись і помолвившись та поклавши руки на них, відпустили їх.* (Діян. 13, 3). Четвертий піст буває перед святом Успіння Пресвятої Богородиці і Пречистої Діви Марії. Він триває з 14 по 28 серпня. При цьому маємо дотримуватися посту в середу і п'ятницю, але не в суботу та Неділю, по 66-му правилу Св. Апостолів, за виключенням Великої Суботи. Понад це, Церква заповідала нам піст 27 вересня, в свято Воздвиження Хреста; бо ж того дня здійснюємо спогад страждань Господа нашого Ісуса Христа і читаємо Євангелію страждань Його; також 11 вересня, щоб вшанувати постом Усікновення голови Івана Хрестителя. Крім того, Церква постановила не постити в певні дні, наприклад: від дня свята Різдва Христового до Св. Богоявлення, весь Світлий Тиждень, тиждень по П'ятидесятниці, і тиждень перед неділею про блудного сина, цей тиждень ще називається сирним. Усього цього зобов'язаний дотримуватися кожен Православний Християнин.

Питання 89. Що приписує третя заповідь Церковна?

Відповідь. Щоб до Духовних осіб ставитися з належною повагою, як до Божих слуг і посередників, які заступаються за нас перед Богом, особливо до тих, які сповідають нас, як Отці духовні, і щоб ми радилися з ними про спасіння наше. Про ці заповіді так каже Писання: *Отже, кожен повинен розуміти нас як служителів Христових і будівничих таїн Божих.* (1 Кор. 4, 1). І в іншому місці: *Просимо ж вас, браття, поважати тих, що трудяться у вас, і предстоятелів ваших у Господі, і тих, що наставляють вас, і шанувати їх з великою любов'ю за діло їхнє;* (1 Сол. 5, 12-13). І в іншому місці: *Хіба не знаєте, що священнослужителі живляться від святилища? Що ті, які служать жертovníку, мають частку від жертovníка? Так і Господь звелів тим, які проповідують Євангеліє, жити від благовістування.* (1 Кор. 9, 13-14). І ще: *Пресвітерам, які начальствують достойно, належить виявляти особливу честь, надто тим, що трудяться в слові і навчанні.* (1 Тим. 5, 17). Люди світські не повинні втручатися у справи духовні, за словом Апостола: *Браття! Якщо і впаде людина в якийсь гріх, ви, духовні, виправляйте такого в душі лагідності, пильнуючи кожний себе, щоб і ти не був спокушений.* (Гал. 6, 1).

Питання 90. Що приписує четверта заповідь Церковна?

Відповідь. Щоб ми чотири рази на рік сповідали гріхи свої перед

Священиком, законно і православно рукоположеним; а тим, котрі досягають успіху в благочесті й святому житті, кожен місяць. Прості люди повинні хоч один раз на рік сповідатися в гріхах своїх, а саме, в Святу Чотиридесятницю. Хворі, перш за все, повинні намагатися очистити сповіддю свою совість, і причаститися Святих Тайн, прийнявши перед тим, зі всяким благоговінням, Св. Оливоосвячення (Соборування).

Питання 91. Що приписує п'ята заповідь Церковна?

Відповідь. Щоб недосвідчені в пізнанні Святого Письма і наук не читали книг, написаних єретиками, не слухали блюзнірського їх вчення, не вступали в розмову, і не мали відношень з ними, за словом Пророка Псалмопівця: *Блажен муж, що не йде на раду нечестивих, і на путь грішників* (Пс. 1, 1). І в іншому місці заповідає Писання: *Єретика, після першого і другого напоумлення, цурайся*, (Тит. 3,10).

Питання 92. Що приписує шоста заповідь Церковна?

Відповідь. Молитися Всеблагому Богу за людей у всякому становищі, по-перше, за Духовних, як-то: за Святійшого Патріарха, за Митрополита, Єпархіального Єпископа, і за весь Причет; потім за державного керівника, обласного начальника, за державу і за весь уряд, за військо, особливо ж за тих, котрі є благодійниками Церкви, і дбають про поширення віри Католицької та Православної - і це на основі слів Апостола, який каже: *Отже, передусім благаю чинити молитви, моління, прохання, подяки за всіх людей, за царів і за всіх, які начальствують, щоб провадити нам життя тихе й безтурботне, у всякому благочесті і чистоті, бо це добре і угодне Спасителеві нашому Богу*, (1 Тим. 2, 1-3). Крім цього, треба молитися і за померлих, які померли у вірі Православної; також за єретиків і розкольників, щоб вони навернулися до віри Православної перед кінцем свого життя.

Питання 93. Що приписує сьома заповідь Церковна?

Відповідь. Пости і моління, що призначаються Митрополитом або Єпископом у своїй Єпархії в якій-небудь потребі, як-то: для відвернення праведного гніву Божого, що загрожує Його народу; для позбавлення від моровиці, або голоду, або війни, або в час посухи, або для зцілення хворих, або втіхи скорботних - неодмінно дотримуватися всім жителям тієї Єпархії, як пишеться в Діяннях Апостольських: *Отже, Петра стерегли у в'язниці, а тим часом церква ревно молилася за нього Богові*. (Діян. 12, 5).

Питання 94. Що приписує восьма заповідь Церковна?

Відповідь. Щоб світські люди не сміли красти майно і церковні гроші і вживати їх на власні потреби. А духовні Предстоятелі повинні на маєток церковний виготовити документацію і все потрібне для церкви; також годувати і одягати службовців церкви, бідних і подорожних, по науці Писання, що каже: *Тоді ученики ухвалили, щоб кожний, хто що мав, послав*

допомогу браттям, які живуть у Юдеї, що й зробили, пославши зібране до пресвітерів через Варнаву і Савла. (Діян. 11, 29-30). Не справедливо також, щоб миряни, або Архисереї, керуючі якої-небудь церквою, привласнювали собі гроші та інші рухомі її речі, котрі надходять до неї за заповітом або приносяться в дар, і привласнювали їх на свою користь, щоб цим вчинком не образити добродісного почуття жертводавця.

Питання 95. Що приписує дев'ята заповідь Церковна?

Відповідь. Щоб шлюби не здійснювалися у дні, заборонені Церквою, також, щоб Православні Християни не були присутні на недозволених іграх і видовищах, і щоб не наслідували поганських звичаїв, але, наскільки можливо, утримувалися від них.

Питання 96. Чому говоримо, що віруємо в Церкву, яка є творіння, коли ми повинні вірити в єдиного Бога?

Відповідь. Тому що, хоч Церква і є творіння Боже, складається із людей, але вона має голову Самого Христа, істинного Бога, і Духа Святого, Який невинно навчає її та робить, як каже Апостол, нареченою Христовою: *яка не має плями, чи вади*, (Еф. 5, 27); *Церква Бога Живого, стовп і утвердження істини*. (1 Тим. 3, 15); бо ж її догмати і навчання походять не від людей, а від Бога. Тому, коли говоримо, що ми віруємо в Церкву, розуміємо, що віруємо в Писання, Богом їй дане, і Богонатхненні її догмати. Бо Писання говорить, що *святі Божі люди, натхненні Духом Святим*. (2 Пет. 1, 21). І Павло говорить: *ви прийняли його не як слово людське, а як Слово Боже*, (1 Сол. 2, 13). Це саме примушує нас вірити не тільки в Святу Євангелію, Церквою прийнятою, про що заповів Христос, сказавши: *віруйте в Євангеліє*, (Мк. 1, 15), але й в усі інші Писання і Соборні постанови.

Питання 97. Який десятий член Віри?

Відповідь. Визнаю одно Хрещення на відпущення гріхів.

Питання 98. Чого вчить цей член Віри?

Відповідь. Поскільки він згадує про Хрещення, перше Таїнство, то дає нам підставу розглянути сім Таїнств Церкви. Вони є наступні: Хрещення, Миропомазання, Євхаристія, Покаяння, Священство, чесний Шлюб і Оливоосвячення. Ці сім Таїнств відповідають семи дарам Святого Духа. Бо через ці Таїнства Дух Святий виливає дари Свої і благодать на душі тих, котрі користуються ними належним чином. Про цю річ докладно розмірковує Патріарх Єремія в книзі, яку написав для користування Лютеранам.

Питання 99. Що таке Таїнство?

Відповідь. Таїнство, це Священне діяння, яке через видиму будь-яку форму, повідомляє душі віруючого невидиму благодать Божу. Воно було встановлене Господом нашим, і через яке кожен з віруючих, отримує

Божественну благодать.

Питання 100. Скільки речей потрібно для Таїнства?

Відповідь. Три: пристойна речовина, як-то: вода для Хрещення, хліб і вино для Євхаристії, олива і інші, відповідно до Таїнства; по-друге, законно висвячений Священик, або Єпископ; по-третє, призивання Святого Духа і відома форма слів, за допомогою яких Священик освячує Таїнство силою Святого Духа, виявляючи намір освятити його.

Питання 101. Для якої цілі були встановлені Таїнства?

Відповідь. По-перше, для того, щоб вони були знаками для правдивих синів Божих, або Православної Католицької і Апостольської Церкви. Бо кожен, хто приступає до цих Таїнств, як належить, є правдивий і звичайний член в Церкві Божій, і за благодаттю син Божий. По-друге, для того, щоб була очевидна запорука нашої надії на Бога в тому, що, перебуваючи твердими у вірі і добрих ділах, отримали спасіння в житті вічному. По-третє, щоб мали дійсні ліки для зцілення гріховних наших хвороб.

Питання 102. Що таке перше Таїнство або Хрещення?

Відповідь. Хрещення, це очищення і знищення первородного гріха, за допомогою триразового занурення у воду, з проголошенням Священиком цих слів: “В ім'я Отця. Амінь (Амінь повинен промовляти хресний). І Сина. Амінь. І Святого Духа. Амінь.” Після цього, від народження водою і Духом, буває примирення людини з Богом, і людині відкривається вхід в Царство Небесне, за словами Спасителя нашого: *якщо хто не народиться водою і Духом, не може увійти в Царство Боже.* (Ів. 3, 5). Це Таїнство, прийняте один раз, не повторюється, якщо тільки той хто дає хрещення, православно вірує в єдиного Бога в Тройці, і якщо він вживає вищесказані слова: “В ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа. Амінь” - виголосить точно і без змін, як це розуміє Католицька і Православна Церква.

Питання 103. Чого треба дотримуватись при цьому Таїнстві?

Відповідь. По-перше, потрібно, щоб немовля через свого хрещеного (він повинен бути православним) відцуралояся, тобто відріклося від диявола, і від усіх справ його, і від служіння йому, і від всієї гордині його. Якщо ж той, хто хреститься має належний вік, то необхідно, щоб він сам своїми устами відмовився від диявола, відповідаючи на питання Священика і плюючи на диявола і на всі справи його. Після цього, повинен проголосити Символ Віри; а якщо хреститься немовля, то замість нього повинен визнати цей Символ Віри хресний батько, і дати за нього обітницю Христу. Ще треба дотримуватись при Хрещенні, щоб вода була чиста, не змішана з іншою речовиною, не штучна, і не була підмінена якою-небудь рідиною. Також, встановлене Хрещення ніхто інший не повинен робити, окрім законного Священика. Але, у випадку якої-небудь потреби може зробити це Таїнство і

світська особа, чоловічої або жіночої статі, взявши пристойну речовину - просту і звичайну воду, і промовляючи згадані слова: “В ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа”, при триразовому зануренні. Таке Хрещення, також має силу, і, хоч і не повторюється, являється безперечним доказом вічного спасіння.

Який плід і яка користь від цього Таїнства, кожен сам по собі може бачити. По-перше, це Таїнство знищує всі гріхи: у немовлят первородний, а у дорослих, і первородний і набутий. По-друге, відроджує людину, і повертає їй ту праведність, яку вона мала у стані невинності і безгрішності, як свідчить Апостол: *але обмилися, але освятилися, але виправдалися іменем Господа нашого Ісуса Христа і Духом Бога нашого.* (1 Кор. 6, 11). Нарешті, після Хрещення ми робимося членами тіла Христового, і вдягаємося в Господа нашого, бо Апостол каже: *усі ви, що в Христа хрестилися, у Христа одяглися.* (Гал. 3, 27).

Питання 104. Яке друге Таїнство в Церкві Христовій?

Відповідь. Друге таїнство, це Миропомазання. Воно отримало свій початок з того часу, як Дух Святий зійшов на Апостолів (Дії 2), закріпивши їх Божественною Своєю благодаттю, щоб вони постійно і неослабно проповідували Віру Христову. Такої ж допомоги потребують і охрещувані. І, як тоді Святий Дух зійшов на Апостолів у вигляді вогню, і вилив на них дари Свої; так і тепер, коли Священик помазує Святим Миром охрещуваного, виливаються на нього з висоти дари Святого Духа, що видно зі слів, які повинен говорити Священик при здійсненні цього Таїнства: “Печать Дара Духа Святого. Амінь.” Він, як би, говорить: “Через помазання цим Святим миром, на тобі запечатуються і затверджуються дари Святого Духа, які ти отримуєш на зміцнення Християнської віри твоєї.” Це згідно із словами Апостола: *А Той, Хто утверджує нас із вами у Христі і Який помазав нас, є Бог, Він і поклав печать на нас, і дав запоруку Духа в серця наші.* (2 Кор. 1, 21-22). Це помазання миром, або краще сказати, ця дія помазання в часи Апостолів, здійснювалася через покладання рук; бо Писання говорить: *Тоді поклали руки на них, і вони прийняли Духа Святого.* (Діян. 8, 17). Після цього, воно стало відбуватися через помазання миром, як свідчить Святий Діонісій Ареопагіт, учень Блаженного Павла (Церк. Ієрархія, гол. 2 і 4).

Питання 105. Що потрібно для цього Таїнства?

Відповідь. По-перше, потрібно, щоб миро освячене було найстаршим Єпископом. По-друге, щоб воно було приготовлене з пристойної речовини, як-то: оливи, бальзаму та інших мастей. По-третє, потрібно, щоб Священик безпосередньо після Хрещення помазав відомі члени охрещуваного, вимовляючи ці слова: “Печать дару Духа Святого. Амінь.” Із цього Таїнства виходять такі плоди: по-перше, як через Хрещення ми відроджуємося, так через помазання Святим миром робимося учасниками Святого Духа, утверджуємося у вірі Господній і зростаємо в Божественній благодаті, за

словами Апостола: *Він спас нас не за діла праведности, які б ми вчинили, а з Своєї милости, через купіль відродження і оновлення Святим Духом, Якого щедро вилив на нас через Ісуса Христа, Спасителя нашого*, (Тит. 3, 5-6). По-друге, силою Святого Духа, ми настільки робимося твердими і сильними, що духовний ворог не може завдати ніякої шкоди душі нашій. Це Таїнство не повторюється, хіба що, тільки для тих, які, відкинувши імення Христа, знову повертаються.

Питання 106. Яке третє Таїнство?

Відповідь. Свята Євхаристія або Тіло і Кров Господа нашого Ісуса Христа, під виглядом хліба і вина, в якому істинно і властиво або дійсно знаходиться Ісус Христос. Це Таїнство перевершує всі інші, і більше за інші сприяє отриманню нашого спасіння. Бо в цьому Таїнстві відкривається і виявляється віруючим вся благодать і доброта Господа Ісуса, як нижче показано буде.

Питання 107. Чого треба дотримуватися в цьому Таїнстві?

Відповідь. По-перше, цього Таїнства ніхто інший не може здійснювати, яка б не трапилася необхідність, крім законного Священика. По-друге, Священик повинен передбачити, щоб там, де він має намір священнодіяти, був жертovníк, або, принаймні, антими́нс, без якого ніяк не може принести Безкровну Жертву. По-третє, повинен припи́льнувати, щоб пристойна була речовина, тобто хліб пшеничний, на дріжджах, чистий скільки можливо, і вино, не змішане з другою якою-небудь рідиною, і чисте саме в собі. Під час проскомидії вливається і вода, відповідно до слів Писання, яке каже: *Але один з воїнів списом проколів Йому ребра, і відразу витекли кров і вода*. (Ів. 19, 34). По-четверте, Священик, освячуючи Дари, так мусить мислити, що сама істота хліба і сама істота вина перетворюється в істинне Тіло і Кров Христову, дією Святого Духа, що Його закликає цього часу, для здійснення цього Таїнства, молитвою і словами: “Пошли Духа Твого Святого на нас і на ці Дари. І сотвори хліб цей чесним Тілом Христа Твого. І те, що в Чаші цій, чесною Кров’ю Христа Твого. Перетворивши Духом Твоїм Святим.” Після цих слів негайно буває перетворення: хліб перемінюється в істинне Тіло Христове, а вино - в істинну Кров; залишається тільки вид їх, представлений нашому зору. І це по Божественному розпорядженні. По-перше, щоб ми не бачили очима тіла Христового, але вірили, що це воно, на підставі слів, що сказав Христос: *це є Тіло Моє. І: це кров Моя*, тобто щоб ми вірили більше словам і силі Його, ніж власним нашим відчуттям, що дають нам блаженство Віри. Бо *блаженні ті, що не бачили й увірували*. (Ін. 20, 29). По-друге, бо ж людська природа брідиться їсти неварене м’ясо, а крім того потрібно було, щоб через прийняття Тіла і Крові Христової, людина з’єднувалася з Христом: то щоб, гиду́ючи такою стравою, людина не відкинула цього з’єднання, Бог по поблажливості Своїй - власне Тіло і Кров Свою дає віруючим в їжу й питво, під прикриттям хліба і вина. Про це докладно розмірковує Григорій Ніський і

Св. Дамаскін. Причащатися ж цього Таїнства, як духовні, так і світські люди, повинні під обома видами, хліба і вина. Бо Христос, не виключаючи нікого, так заповів: *істинно, істинно кажу вам: якщо не будете споживати Плоті Сина Людського і не питимете Його Крови, то не будете мати життя в собі... Хто їсть Мою Плоть і п'є Мою Кров, в Мені перебуває, і Я в ньому.* (Ін. 6, 53. 56). Тому і святі Апостоли, як прийняли це Таїнство від Христа, так і передали це, для ухвалення його світськими і духовними особами, і в обох видах, як пише Апостол Павло до Коринтян: *Бо я від Господа прийняв те, що і вам передав, що Господь Ісус у ту ніч, коли був зраджений, узяв хліб і, віддавши хвалу, переломив і сказав: прийміть, споживайте, це Тіло Моє, яке за вас ламається; це творить на спомин про Мене. Також і чашу після вечері взяв, промовивши: ця чаша є новий завіт у Моїй Крові, це творить, коли тільки будете пити, на спомин про Мене.* (1 Кор. 11, 23-25). Шана, яку слід віддавати цим страшним Тайнам, повинна бути така ж, яка дається Самому Христу (про що вище сказано); і як сказав про Нього Петро устами за всіх Апостолів: *Ти є Христос, Син Бога Живого.* (Мф. 16, 16), так і кожен із нас з благоговінням повинен говорити: "Вірую, Господи, і визнаю, що Ти еси воістину Христос, Син Бога живого, що прийшов у світ грішних спасти, між якими перший є я." Це Таїнство приноситься також, замість жертви, за всіх православних Християн, живих і померлих, в надії на воскресіння в життя вічне, і така Жертва не скінчиться навіть до останнього суду. Плоди цього Таїнства є наступні: по-перше, спогад безневинного страждання і смерті Христової, як сказано: *Бо кожного разу, коли ви споживаєте хліб цей і п'єте чашу цю, смерть Господню сповіщаєте, доки Він прийде.* (1 Кор. 11, 26). Друга користь, яку приносить це Таїнство, є та, що воно заспокоює і задобрює Бога за гріхи людей, живих і мертвих. Тому, не буває жодної Святої Літургії, в якій би не приносилися молитви і прохання до Бога, за гріхи наші. По-третє, воно корисне тому, що Християнин, який часто присутній при цій Жертві і приймає це Таїнство, за допомогою нього звільняється від будь-якої спокуси та небезпеки з боку диявола. Через те ворог душі не наслідуються завдати ніякої шкоди тому, в кому бачить перебування Христа. До прийняття страшних Тайн маємо приготувляться по чину нашої Православної Церкви. Це приготування полягає в щирій сповіді, пості, скрусі і цілковитому примиренні з усіма, і тому подібне.

Питання 108. Яке четверте Таїнство?

Відповідь. Священство. Воно є двояке: одне духовне, а інше тайне. Священство духовне мають всі православні Християни, як вчить Апостол Петро: *А ви - рід обраний, царственне священство, народ святий, люди відновлення,* (1 Пет 2, 9); і Іван в Одкровенні: *був заколений, і кров'ю Своєю відкупив нас Богові з усякого коліна і народу, і людей, і племені, і зробив нас царями і священиками Богові нашому; і ми будемо царювати на землі.* (Одкр. 5, 9-10). Такому Священству відповідні бувають і приношення, а саме: молитви, подяки, умертвіння плоті, добровільне мучеництво за Христа і інші,

подібні цим. Наставляючи на це Апостол Петро каже: *і самі, мов живе каміння, будуйте з себе дім духовий, святе священство, щоб приносити духовні жертви, присмі Богіві, через Ісуса Христа.* (1 Пет. 2, 5); Павло: *Отже, благаю вас, браття: милосердям Божим, представте ваші тіла в жертву живу, святу, благоугодну Богіві, для розумного служіння вашого,* (Рим. 12, 1).

Питання 109. Яким чином проводиться таїнство Священства?

Відповідь. Священство, іменоване Таїнством, заповідано Апостолам від Христа. Посвячення проводилося через покладання рук їх, і аж дотепер проводиться Єпископами, сподкоємцями Апостолів, для роздавання Божественних Тайн, та піклування про людське спасіння, як сказав Апостол: *Отже, кожен повинен розуміти нас як служителів Христових і будівничих тайн Божих.* (1 Кор. 4, 1). Цей стан містить в собі дві речі. По-перше, силу і владу вирішувати гріхи людей, бо про це говориться: *що ви зв'яжете на землі, те буде зв'язане на небі.* (Мф. 18, 18). По-друге, владу і силу навчати. Це виражається в наступних словах: *Отже, йдіть, навчайте всі народи, хрестячи їх в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа.* (Мф. 28, 19). Отже Христос послав Апостолів на проповідь; а Апостоли, висвятивши інших, послали їх на ту ж справу, як виявляється з слів Святого Луки: *Тоді поклали руки на них, і вони прийняли Духа Святого.* (Діян. 8, 17). Так само: *Коли вони служили Господеві* (тобто коли приносили Безкровну жертву Богу) *й постили, Дух Святий сказав: "Відділіть Мені Варнаву та Савла для діла, на яке Я покликав їх."* Тоді вони, *попостившись і помолившись та поклавши руки на них, відпустили їх.* (Діян. 13, 2-3). І Павло говорить: *Рук ні на кого не покладай поспішно* (1 Тим. 5, 22). По цьому рукоположенні і спадкоємству, яке ніколи не переривається, ті тільки мають владу наставляти на спасительне навчання, котрі післані на це діло; а котрі не післані і не вибрані на це, ті ні в якому разі не повинні приступати до нього, за словами Павла: *І як проповідувати, коли не будуть послані?* (Рим. 10, 15).

Питання 110. Чого треба дотримуватись у цьому Таїнстві?

Відповідь. Треба випробувати тих осіб, які бажають приступити до цього Таїнства, щоб вони мали три приналежності. По-перше, щоб мали добру і чисту совість, і були звільнені від тих недостатків, які перешкоджають Священству. По-друге, щоб мали досвід і мудрість, як в будові (розпорядженні) Тайн Божих, так і для науки простих людей, за допомогою своїх повчань. По-третє, щоб у них були здорові всі члени, необхідні для цього.

Питання 111. Чи даються інші якісь ступені, перед Священством?

Відповідь. Священство містить в собі всі ступені, але незважаючи на те, треба приходити до нього, по порядку. Нижчі ступені такі: Читач, Співак, Прислужник (Псаломщик), Іподиякон, Диякон, про ці, ступені докладно

викладається в Архиєрейських молитовниках, які називаються Чиновниками. В цьому випадку у вченні, “Православне Віросповідання”, сказано нам тільки те, що Єпископ повинен показати висвяченому, яка б то не була ступінь, в чому полягають його обов’язки: чи то Божественна Священнодія: чи то читання Євангелії, або Апостола, носіння священних речей, догляд за чистотою церкви; бо кожна ступінь має власну свою відмінність, якою вона відрізняється від іншої; і Єпископ повинен це пояснити.

Питання 112. Яке п'яте Таїнство?

Відповідь. П'яте Таїнство, це Покаяння - скорбота серця за гріхи, зроблені людиною, які вона відкриває перед Священиком, з твердим наміром надалі виправити життя своє, і готовністю виконати те, що в покарання, покладе на неї Священик, Духівник її. Це Таїнство починає діяти і має силу свою тоді, коли Священик за чином і звичаєм Церкви розрешає гріхи. Бо, як тільки, хто отримує розрешення, тому, в той час, через посередництво Священика, прощаються від Бога всі гріхи, за словом Христа, Який сказав: *прийміть Духа Святого. Кому відпустите гріхи, тим відпустяться, на кому залишите, залишаться.* (Ін. 20, 22-23).

Питання 113. Чого треба дотримуватись у цьому Таїнстві?

Відповідь. По-перше, повинні дивитися, щоб той, хто кається, був Християнин Православної та Католицької Віри: бо покаяння без щирої віри не є покаяння, і не приймається Богом. По-друге, треба дивитись, щоб Духівник, який приймає сповідь тих Християн, що каються, був православний: тому що єретик і відступник не має сили відпускати гріхи. По-третє, той хто кається, мусить мати скруху у серці і переживати за гріхи свої, якими він розгнівав Бога, чи образив ближнього; про що Давид каже: *серцем скорботним і смиренным Ти не погордуєш.* (Пс. 50, 19). За цією сердечною скрухою має слідувати усне сповідання всіх гріхів, кожний зокрема. Бо Духівник не може дати розрешення, коли не знає, які конкретно гріхи треба відпустити, і яке дати покарання. Про таку сповідь, ясно говорить Святе Письмо: *Багато з тих, що увірували, приходили, сповідаючи і відкриваючи діла свої.* (Діян. 19, 18). І в іншому місці: *Отже, признавайтесь один одному в провинях і моліться один за одного, щоб вам зцілитися,* (Як. 5, 16). І ще: *І виходили до нього з усієї країни Юдейської і єрусалимляни; і всі хрестилися в річці Йордані від нього, сповідаючи гріхи свої.* (Мк.1, 5). Ця сповідь повинна мати такі властивості: має бути смиренна, благоговійна, істинна, щиросердечна, з великою скорботою, яка викриває гріхи того, хто кається. По-четверте, до покаяння відноситься епітимія, яку накладає і визначає духівник, як-то: молитви, милостині, пости, подорожі до святих місць, поклони і таке подібне, залежно від того, що здасться відповідним, за розсудом Духівника. Втім, хто відходить від сповіді, повинен пам'ятати те, що сказав Псалмопівець: *Ухиляйся від всього злого і роби добро,* (Пс. 33, 15) і що сказав Спаситель наш: *ось ти одужав; не гріши більше, щоб з тобою не*

сталосся чого гіршого. (Ін . 5, 14). І в іншому місці: іди, і віднині більше не гріши. (Ін. 8, 11). Хоча й неможливо людині абсолютно і цілком уникнути гріха, але при всьому тому, кожен з Православних, відповідно до власної совісті, зобов'язаний від однієї сповіді до іншої, скільки можливо, намагатися виправити своє життя.

Питання 114. Яка користь від цього Таїнства?

Відповідь. Перша користь є ця: як через гріх ми втрачаємо ту невинність, яку здобули у Святому Хрещенні, так знову здобуємо її через Покаяння; так само, як через гріх позбавляємося благодаті Божої, так через Покаяння знову здобуємо її; ще, як через гріх, впадаємо в полон диявола, так через Покаяння, звільняємося від нього; і наприкінці, так як через гріх, входять у наше сумління сором і страх, так і через Покаяння, повертається до нас спокій і така сміливість, яку мають діти до своїх батьків.

Питання 115. Яке шосте Таїнство?

Відповідь. Чесний Шлюб, який буває, по-перше, за взаємною згодою чоловіка та жінки, якщо немає ніяких перешкод. Але цієї згоди не достатньо буде для вступу в справжній Шлюб, якщо вони самі не засвідчать перед Священиком взаємної своєї обіцянки, і не зроблять заяви, що будуть зберігати взаємну вірність, честь, любов шлюбну до кінця свого життя, при всіх змінах щастя, і що, не будуть залишати один одного. Опісля, ця згода і обіцянка затверджується та благословляється Священиком і таким чином збувається написане: *Шлюб у всіх нехай буде чесний і ложе непорочне;* (Євр. 13, 4).

Питання 116. Які плоди цього Таїнства?

Відповідь. По-перше, через Шлюб людина уникає будь-якої небезпеки впасти в блуд і нестриманність. Бо чесний Шлюб для того встановлений, щоб приборкати розпусту тілесну, як каже Павло: *щоб уникнути блудодіяння, кожний нехай має свою жінку,* (1 Кор. 7, 2). По-друге, тільки законне народження дітей має свою повагу. По-третє, у випадках хвороби, або іншого якого-небудь нещастя, чоловік буде вірним помічником дружині, а дружина - чоловікові, з великої любові і тісної дружби, що народжується між ними, про що свідчить Писання: *Тому залишить чоловік батька свого і матір свою і пристане до жінки своєї; і стануть [два] однією плоттю.* (Бут. 2, 24).

Питання 117. Яке сьоме Таїнство Церкви?

Відповідь. Оливоосвячення. Воно встановлене Христом. Бо, коли Він послав Своїх учнів по два, *багатьох хворих мазали оливою і зціляли.* (Мк. 6, 13). Згодом вся Церква прийняла звичай помазання оливою, як видно з послання Святого Якова, де він каже: *Чи хто з вас занедужає, нехай покличе пресвітерів Церкви і нехай помоляться над ним, помазавши його оливою в ім'я Господнє. І молитва віри зцілить недужого і підведе його Господь; і, якщо він гріхи вчинив, простяться йому.* (Як. 5, 14-15).

Питання 118. Чого треба дотримуватися при цьому Таїнстві?

Відповідь. По-перше, треба дотримуватись, щоб це Таїнство з усіма обрядами своїми, здійснювалось Священиками, а не ким іншим. По-друге, щоб олива була чиста; без будь-якої домішки, і щоб хворий був Православної і Католицької Віри і сповідав гріхи свої перед Священиком, Духівником своїм. По-третє, щоб під час помазання, читана була та молитва, в якій висловлюється сила цього Таїнства.

Питання 119. Які плоди цього Таїнства?

Відповідь. Користь і плоди, які походять від цього Таїнства, показує Апостол Яків, ними є: прощення гріхів або порятунк душ, і uzдоровлення тіла. Хоч тіло і не завжди отримує зцілення, але прощення гріхів завжди дарується душі тому, хто кається.

Питання 120. Який одинадцятий член Віри?

Відповідь. Очікую воскресіння мертвих.

Питання 121. Чого вчить цей член Віри?

Відповідь. Цей член вчить, що безсумнівно буде воскресіння тіл, як добрих, так і злих людей, після смерті, за словом Господа, Котрий сказав: *Не дивуйтесь цьому, бо настає час, коли всі, хто в гробах, почують голос Сина Божого; і вийдуть ті, хто творив добро, у воскресіння життя, а ті, хто чинив зло - у воскресіння суду.* (Ін. 5, 28-29). Тіла будуть ті ж самі, в яких люди жили в цьому світі, як каже Йов: *А я знаю, Відкупитель мій живий, і Він в останній день воскресить з пороку цю мою шкіру, що розпадається, і я у плоті моїй побачу Бога. Я побачу Його сам; мої очі, не очі іншого, побачать Його. Тане серце моє в грудях моїх!* (Іов. 19, 25-27). Утім, це тіло, про яке говоримо, що воно буде те саме, після воскресіння зробиться нетлінним і безсмертним, за переказом Павла: *не всі ми помremo, але всі змінимось; раптом, в одну мить, при останній сурмі; бо засурмить, і мертві воскреснуть нетлінними, а ми перемінимось. Бо тлінному цьому належить одягнутися в нетлінне, і смертному цьому одягнутись у безсмертя.* (1 Кор. 15, 51-53). Ще й те слід знати, що кожна душа повернеться у своє тіло, і тоді разом з ним отримає досконали і вічну нагороду, відповідно за вчинені діла. Так само і тіла безбожних зостануться безсмертними, але вічно будуть мучитися.

Питання 122. По-друге, чого вчить цей член Віри?

Відповідь. Вчить кожного Християнина, щоб він завжди пам'ятав у думці своїй, чотири речі: смерть, останній суд, муку у пеклі і Царство вічне на небесах.

Питання 123. Яку користь має людина від пам'ятання цих чотирьох

речей?

Відповідь. Від цього народжується в ній благочестя, уникнення гріха, страх Божий, боязнь до пекла, любов до Небесного Царства. Розмірковуючи про це, без сумніву повинна приготуватися до смерті; розмірковуючи про останній день, повинна дбати, як дати звіт у думках, в словах, у справах своїх; розмірковуючи про пекло, повинна остерігатися, щоб не потрапити в нього; а розмірковуючи про Царство Небесне, повинна прагнути, щоб досягнути його.

Питання 124. Який дванадцятий член Віри?

Відповідь. І життя майбутнього віку.

Питання 125. Чого навчає Свята Церква в цьому члені Віри?

Відповідь. Що в майбутньому віці зійде благословення Боже на вибраних Його, і настане для них вічне життя, повне радощів і духовних втіх, яким не буде кінця, як свідчить Писання: *Не бачило око, і вухо не чуло, і на серце людини не приходило те, що Бог приготував тим, хто любить Його.* (1 Кор. 2, 9), а також і в іншому місці: *Бо Царство Боже - не їжа і питво, але праведність, і мир, і радість у Святому Духові.* (Рим. 14, 17).

Питання 126. Чи одна тільки душа, чи разом з тілом буде насолоджуватися вічною радістю?

Відповідь. Поскільки душа, разом з тілом, творить добро для вічної нагороди, то і радістю й веселістю, душа буде насолоджуватися разом з тілом, а не окремо. Тому, що не одна радість буде у душі, а інша буде у тілі; то і тіло буде прославлене, і людина буде складатися з душі і тіла, прославленого. Тоді вона буде подібною до Ангелів, за словами Писання: *Бо після воскресіння не женяться, не виходять заміж, а перебувають як ангели Божі на небесах.* (Мф. 22, 30). Тіло буде прославлене, безсмертне, нетлінне; і не буде вимагати їжі і пиття; буде подібно до духа, за свідченням Писання: *мертві воскреснуть нетлінними, а ми перемінимось. Бо тлінному цьому належить одягнутися в нетлінне, і смертному цьому одягнутись у безсмертя.* (1 Кор. 15, 52-53). Радість же ця та втіха, не в іншому чомусь буде полягати, а у спогляданні Блаженної Тройці, і в духовному співі разом з Ангелами, як каже Апостол: *ми бачимо ніби у тьмяному дзеркалі, тоді ж віч-на-віч; тепер я знаю частинно, а тоді пізнаю, подібно як і я пізаний.* (1 Кор. 13, 12). І хоча Господь сказав до Мойсея: *лиця Мого не можна тобі побачити, тому що людина не може побачити Мене і залишитися в живих.* (Вих. 33, 20); але це маємо розуміти про стан перед відкупленням, і по відношенню до цього тлінного і ще не прославленого тіла, і до справжнього життя, після відкуплення ж, в тілі прославленому, у майбутньому і вічному житті, після дня останнього суду, дане буде нам від Бога світло, у якому ми будемо бачити світло Боже, як сказав Псалмопівець: *Бо в Тобі джерело життя: в сяйві Твоєму ми бачимо світло.* (Пс. 35, 10). Це споглядальне світло заспокоїть будь-яке бажання

всякої мудрості і краси. Бо в спогляданні Найвищого Блага полягають всі інші блага, і насолодою для них є повнота усякої радості, за словами того ж Псалмопівця: *буду насичуватися славою Твоєю*. (Пс. 16, 15).